

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MEMLEMSBLAD FOR
HISTORISK FORENING
FOR ESPERGÆRDE OG OMEGN

NR 47
DEC.
2009

Bybjerggaard i Mørdrup

I dette nummer gengives det første uddrag af "Beretningen om Anna" - en slægtshistorie om familierne i Mørdrup, specielt om familien på Bybjerggaard. Læs side 4

LÆS OGSÅ I DETTE NUMMER:

**Glimt af Lille Esbønderup
og Danstruplunds historie - side 27**

Efterlysning af Bedre Bygge Skik huse - s. 49

Dommergaarden i Snekkersten - side 55

Det nye byråd og vores kulturværdier

Helsingør kommune har tidligere været frontløber for, hvordan kommunens ældre bygningsmasse skulle bevares og udvikles. Spørgsmålet er om kommunen er ved at miste pusten. Et lille kig tilbage synes at bekræfte denne mistanke, men der findes da heldigvis råd, som det nye byråd kan bruge, herom senere.

Byfornyelse

Da Tikøb og Helsingør blev slået sammen i 1970, oprettede den nye storkommune en afdeling, der skulle opfylde Saneringslovens bestemmelser. Afdelingen og det daværende byråd forstod dog hurtigt, at sanering i Helsingør ikke kunne gennemføres uden at inddrage historien og beboerne, hvilket resulterede i at der i de efterfølgende år blev gennemført mange gode, bevarende og langtidsholdbare karreplaner for Helsingør bymidte samtidig med, at kommunen etablerede gågader og retningslinjer for skilte og bydesign.

Indsatsen var så progressiv, at Helsingør i 1975 blev udvalgt til det Danske bidrag i EU's Bygningsfredningsår. Flot.

Kommuneplaner

Kort efter kommunesammenlægningen fik vi en Perspektivplan 1970 - 2000

(nu Kommuneplaner) hvor man lagde rammerne for den fremtidige udvikling i Helsingør Kommune. Perspektivplanen blev fulgt op af en plan for bykernen "Byplan nr. 19", at byen er udlagt til bolig og udvidelse af butikker, større virksomheder og administration skulle placeres i kommunens nye aflastningscenter, Prøvestenscentret.

I arbejdet med kulturværdierne fik bykernen højeste prioritet, men der blev dog også tid til bevarende lokalplaner i Hornbæk og Mørdrup.

Kommuneatlas 2000

Frem til år 2000 havde man et diffust billede af bygningernes arkitektur og tilstand. Man var begyndt at udarbejde de såkaldte "Fregne" kort, der senere blev afløst af SAVE registrering. Resultatet af dette arbejde blev Kommuneatlas 2000, hvor alle kommunens bygninger opført frem til 1940 er registreret og klassificeret. I den højeste bevaringsværdi 1-3 er ikke mindre end ca. 500 bygninger, men medregnes kategori 4 (ud af 9) er tallet over 1500. Fælles for alle disse bygninger er, at hvis de misligholdes eller ændres uden omtanke vil vores fælles kulturarv blive fattigere.

Arkitekturpolitik

Kommunen har efter 2000 udvidet SAVE registreringen på huse opført frem til 1970. Denne registrering er ikke helt afsluttet, hvorfor parterne ikke har et samlet styreredskab for de bedste af husene i denne store bygningsmasse. I 2004 har kommunen udarbejdet og vedtaget et hefte "En smuk kommune", Arkitekturpolitiske mål for Helsingør Kommune. Problemet er dog, at den politisk ikke er fulgt op. Tænk bare på godkendelse af det nye Prøvestenscenter. Nok et af Danmarks grimmeste.

Senest har kommunen udarbejdet et oplæg til en bevarende lokalplan for en del af det gamle Snekkersten, der måske er for restriktiv og hvor havnen desværre af politiske grunde er undtaget.

Byplanafdelingen havde tidligere politikernes bevågenhed og førte en forholdsvis selvstændig kurs. I dag er afdelingen lagt ind som en del af Plan og Byg sektion. Man kunne frygte, at afdelingens tidligere udfarende og til dels opdragende indsats er reduceret.

Nye muligheder

Det nye byråd har dog fortsat mange muligheder for at styrke indsatsen, hvor kun nogle få skal nævnes her:

- *At kommunen tager initiativ til, at der oprettes Bygningskultur-Råd bestående af glade amatører og professionelle fagfolk.*
- *At klassificeringen af husene fra 1940 til 1970 bliver færdiggjort og offentliggjort.*
- *At de tidligere bevarende lokalplaner justeres, så de fokuserer på det væsentlige.*
- *At fremtidige bevarende lokalplaner udformes mindre restriktivt end den foreslåede i Snekkersten. Dette giver en bredere accept og vilje til at overholde reglerne. En sådan elastik kræver dog at der atter etableres en "stærk" byplanafdeling*
- *At der snarest udarbejdes bevarende lokalplaner samt helhedsplaner for Strandvejen fra Espergærde til Hornbæk samt en helhedsplan for Helsingør.*

Og ikke mindst, at kommunen i konkrete sager AKTIVT bruger, at den har vedtaget en arkitekturpolitik og naturligvis, at kommunen selv overholder kommuneplan og lokalplaner!
- red.

Foreningens bestyrelse ønsker alle medlemmer en
GOD JUL OG ET GODT NYTÅR
 med tak for det gamle år. Vi ses igen i januar 2010.

Del 1 af

Beretningen om Anna fra Bybjerggaard

af Alice Lorentzen

Beretningen om Anna er egentlig skrevet til Alice Lorentzens efterkommere, men beretningen er også interessant for en langt bredere kreds. Og heldigvis har Alice Lorentzen, Roskilde (datter af Anna) givet sin fulde opbakning til at "Egebækken" kan bringe uddrag af fortællingen. Med hjælp af Alice Lorentzens nævø Mikkel Andersen i Venslev og med Kresten Tommerup, Mørdrup, som "mellemmand", er det muligt at bringe det første af to uddrag fra denne beretning. Illustrationerne stammer fra den originale artikel, men er suppleret med billeder fra Kjeld Damgaards samling og fra bogen "Mosebyen".

På mødrene side

På mødrene side er vor viden størst, længst tilbage i tiden, så lad os begynde på Damgaardens i Mørdrup. Den overtog Annas, helt nygifte, oldeforældre nemlig i 1842. De var blevet viet i Asminderød Kirke den 18. marts 1842 og selvom man bestemt ikke kan stole på at kirkebøger, folketællingsdokumenter og andre officielle papirer fra den tid, giver korrekte oplysninger, er vi i det mindste sikre på årstallet. Det står nemlig indgraveret på en fin, lille lugtedåse eller hovedvandsæg, som de også blev kaldt, af sølv, i form af et hjerte med en krone over.

Vi kan kun tolke det, som en morgengave

fra Peder Hansen til hans brud Bodil Kirstine Jacobsdatter. Hendes initialer er også derpå, men I'et for Jacobsdatter er skiftet ud med H for Hansen. Anna ejer dog et endnu tidligere vidnesbyrd om hende; et hovedpudebetræk med en bred, hvidsøm (broderi) og bogstaverne "I. D." samt årstallet "1832." Og endelig er der navnekluden, som Bodil Kirstines eneste datter broderede da hun var 10 år. Derpå er moderens initialer "B. S. I. D." Det volder os naturligvis noget hovedbrud med det andet fornavn, for også på lugtedåsen står der "S." Derimod er det, på alle de officielle dokumenter vi nu har kendskab til – det er mindst ti – helt entydigt Kirstine. Vi kan kun tænke

Damgaarden i Mørdrup fotograferet i begyndelsen af 1900-tallet.

os, at familien konsekvent har kaldt hende Stine.

Oldefars initialer har vi kun på navnekluden og så på gamle billeder af Damgaarden, hvor de står på facaden. "P. H. S." står der = "Peder Hans Søn." I 1828 forsøgte man sig med et forbud mod den gamle skik at give børnene faderens fornavn til efternavn, men det blev først efterlevet hen imod århundredets slutning. Peder Hansens børn kom da også til at hedde Pedersen, sjovt nok også den enlige pige, som jo burde have heddet Pedersdatter.

På grund af denne gamle navngivningsskik har vi hidtil troet at Hans

Larsen, den første selvejerbonde på Damgaarden, var Annas tipoldefar. Det samme troede familiens sidste ejere af gården. For efter Hans Larsen fulgte Bent Hansen, vel hans ældste søn, og så kom altså Peder Hansen. Men det er kun en del af sandheden, det viser de nye muligheder vi har fået for efterforskning. Damgaarden var, ligesom resten af Mørdrup landsby, en del af Krogerup Gods. I 1795 fik Hans Larsen fæstebrev på gården og i 1808, da lejlighed bød sig, købte han sig fri af fæste. Da var Damgaarden kun et beskedent husmandssted, som Hans Larsen flittigt udvidede med nye bygninger og mere

jord. Det samme gjorde Bent Hansen, men han var slet ikke Hans Larsens søn, han blev derimod gift med hans enke, tre år efter Hans Larsens død. Da var hun 46 år og han 29. De fik ingen børn og da hun døde i 1842, har han altså måttet forlade Damgaarden, for det var jo det år oldefar Peder Hansen overtog den. Men hvem har han så købt den af?

Hans Larsen havde skam en søn som hed Peder og han kan da godt være flyttet til Asminderød i de 22 år hvor hans mor var gift med Bent Hansen, men han skulle være født i 1799 og da oldefar Peder Hansen døde i 1884 skulle han være 68½ år gammel. Det ser ikke ud til at kunne være den samme. Og hermed er vi fremme ved endnu et penibelt punkt i denne beretning. For Anna havde en tante som enten har haft en livlig fantasi, eller måske bare videregivet gamle mund-til-mund beretninger, som efterhånden har fjernet sig en del fra virkeligheden. Men Anna har altså skrevet dem ned, og vi synes de skal med; måske kan eftertiden finde gran af sandhed i dem. Tanten blev kaldt "Anna fra Damgaarden" og det gjorde hun fordi hun var kusine til Annas mor, som hed Anna Christine. Tre af tantens beretninger har interesse i dette tilfælde:

1. "Én af vores formødre skulle være blevet gravid med en Rostgaard fra Krogerup og derefter installeret på Damgaarden." I så fald har en mand sikkert fået fæstebrev på stedet, mod at overtage den faldne kvinde og hendes barn. Hvis Hans Larsen havde været den første af familien på stedet, skulle det altså være hans kone. Men så må

vi frikende Rostgaard, for den sidste Rostgaard på Krogerup døde i 1745. Han hed Frederik og det er vist hans fætter Jens som er den mistænkte, for

2. "Den store, runde sten, som sidder i gavlen, ud mod vejen, på én af Damgaardens staldlænger, er fundet på én af gårdens marker og senere indmuret på sin nuværende plads." Det var Annas bror, Ove Jensen, med til. Men tante Anna har ikke fortalt om der var inskription på stenen, da den blev fundet. Jens Rostgaard 1691 står der. Det ser meget primitivt ud, og er altså 96 år før Hans Larsen fik fæstebrev. Så, er dette et forsøg på at skaffe sig fornemme aner eller?

3. "To brødre Sørensen fra Daugelykke, hvoraf den ene var vor ane, vandt den store gevinst i lotteriet, og kørte til København, med hest og vogn, for at hente den. De fik pengene udleveret i en "kat", og kunne nu begge købe sig fri af fæste." På side 61 i "Mosebyen" udlægges det sådan, at det var Damgaarden som blev købt fri med gevinsten, og det kunne jo forklare hvordan Hans Larsen fik råd til det. Men han hed altså ikke Sørensen. Pengekatten blev i den anden gren af familien og eksisterer endnu; det fandt Anna ud af, da historien blev omtalt i Frederiksborg Amts Avis.

Og nu tilbage til det sikre spor. Da Peder Hansen overtog Damgaarden var det en ejendom i flot fremgang, vurderet til 400 rigsdaler, men allerede tre år efter lader han den vurdere igen og nu er den 970 rigsdaler værd. Der var da også sket store forbedringer. Stuehuset havde fået bræddeløfter over alt, samt fyldningsdøre og "engelske vinduer", udhuse udvidet

og nye bygget. Bodil Kirstine har kunnet glæde sig over et veludstyret køkken med både skorsten (åbent ildsted til madlavning), bageovn og bryggers. Desuden var der tilkøbt mere jord, blandt andet et stykke oppe ved Kongevejen.

Det er interessant at lægge mærke til Bodil Kirstines fertilitetsfrekvens; hun fik sit første barn efter to års ægteskab og derefter et barn hvert andet år, indtil der var fem. Sådan har man vel ikke kunnet planlægge midt i 1800-tallet. Listen ser sådan ud:

- Hans, 8. juli 1845.
- lørge, 24. oktober 1847.
- Dorthea Marie, 26. november 1849.
- lens, 1. maj 1852.
- Søren, 24. november 1854.

Og hermed er vi fremme ved en slem fejlfortolkning i første udgave af "Beretningen om Anna." Den opstod ved Annas påstand om, at Dorthea Marie var den ældste i Damgaardens børneflokk og om navnekludens to, små, sorte sæt initialer, med et kors over. "De står for de døde", havde Dorthea Marie sagt til Anna. Kunne man så tro andet end at to, små drenge var døde i de første år af ægteskabet? Drenge, fordi der står "H. M. P." – "Hans" efter farfar og "Pedersen" efter far. Nu har kirkebøgerne hjulpet os på rette spor, men desværre rejst et nyt spørgsmål: hvad står bogstaverne så for?

I 1854 var det altså slut med at få børn, men energi og initiativ var der stadig masser af i ægteparret Hansen. Sandsynligvis var det Bodil Kirstine, som grundlagde den meget store beholdning af kobberhusgeråd, som fandtes på Damgaarden og Peder Hansen blev ved

Disse kobberkedler er fotograferet omkring 1960 på Damgaarden - de stammer måske helt tilbage fra "Stine" Jacobsdatter tid på Damgaarden.

at udvide sin ejendom. Nu var der bare ikke plads til flere bygninger på grunden i Mørdrup, hvor de lå tæt ved siden og bag hinanden. Så i 1870 ansøgte han Sognerådet om tilladelse til at inddrage en syv alen bred strimmel af Mørdrup gadekær, for her at opføre et nyt svinehus. Den tilladelse fik han, for svinehuset står der, den dag i dag, helt ude i gadekæret.

Og børnene, hvordan gik det dem? Ja, der var faktisk to af drengene, som døde, men først efter 1859, hvor navnekluden blev broderet. Hans døde tidligt af tuberkulose, men må altså have været over 14 år og lens var voksen. Ham har vi et meget dårligt billede af, hvor Anna har skrevet på bagsiden, at han blev sparket ihjel af en hest. Billedet har været et kært minde for Dorthea Marie, som sørgede meget over tabet af denne lillebror.

Tilbage var Søren og lørge, der, ligesom Dorthea Marie, opnåede at stifte familie og blive gamle. lørge blev

Bodil "Stine" Jacobsdatter med datteren Dorte Marie, fotograferet i 1860'erne.

gårdejer på Hovgaarden i Tibberup. Hans kone hed Ellen Kirstine Mortensen og de havde vist lidt flere børn end de tre piger vi kender til. Den ældste hed Johanne, de to andre Sofie Andrea og Kirstine Petrea. De var tvillinger og døde også af tuberkulose allerede i 18 års alderen. Anna huskede deres gravsten på Egebæksvang kirkegård som særlig bemærkelsesværdig, fordi den havde et billede af dem. Anna fra Damgaarden, som var deres kusine, anklagede deres far for at have ladet dem arbejde for hårdt. Da Anna i 1977 besøgte kirkegården igen, var gravstedet sløjftet, men den sorte sten, med tvillingernes billede var bevaret på et særligt sted.

Men Johanne klarede sig godt. Hun blev gift med Peter Petersen og dermed frue på Huggergaarden (udtales med tydelig u-lyd) i Danstrup. De fik syv børn og havde god kontakt til Annas familie. Når Anna taler om dem, er der én ting hun altid nævner: Den ene af deres døtre, som også hed Anna, fik sit lange hår revet af i en maskine.

Søren Pedersen på Damgaarden

Hermed blev det altså Søren som overtog Damgaarden. Hans kone hed Marie, og de havde i al fald ingen problemer med at få børn. På side 66 i "Mosebyen" er det foreløbige resultat linet op. Otte styk, men der kom flere til, for Anna kunne huske navnene på ni. Den ældste, en pige, blev opkaldt direkte efter sin farmor – hun hed Bodil Kirstine. Hun blev aldrig gift, men fik, efter sin mors død, status som husmoder på Damgaarden. Anna fra Damgaarden har vi allerede hørt en masse om. Hun blev heller ikke gift, men der var "go" i hende. Hun kørte f.eks. på motorcykel; noget helt usædvanligt for en kvinde i hendes generation.

Sammen med Bodil ejede og drev hun Damgaarden efter faderen. Og medens Bodil sov stille ind i 1972, var der anderledes dramatik over Anna fra Damgaardens bortgang. Hun var lige kommet hjem fra hospitalet og lå i sengen med en elektrisk varmepude, da der gik ild i den, sengetøjet, Anna og Damgaarden. Hun kunne ikke overleve de 3. grads forbrændinger hun fik, og døde 80 år gammel i 1978. Men Damgaarden kom sig, og 10 år efter lignede den stadig sig selv, takket være de entusiastiske

medlemmer af "Bevaringsforeningen Mørdrup Landsby."

De syv andre søskende var: Laura, som Anna ikke har nogen speciel erindring om, Dagmar, som døde ung. Så var der Hans, som blev viktualiehandler i Espergærde. Peter blev fragtmand og Jørgen buschauffør. Der var også en Jens og endelig var der den yngste, som kun blev kaldt "Søster", men som hed Karen-Margrethe. Hende gik det helt jammerligt skidt; hun blev forlovet, så gik hun til tandlægen, fik meningitis og døde. Sådant blev det i hvert tilfælde fortalt, for sandheden var af en sådan art, at den ikke kunne fortælles. Stakkels Karen-Margrethe var blevet gravid og havde fået en illegal abort. Hun nåede ganske vist at komme på hospitalet i Hillerød, men stod altså ikke til at redde. Hun døde den 12. oktober 1925. Vi ved ikke hvordan det var fat med hendes mor, Marie, men vi ved, at Karen-Margrethe lå i sin kiste, ude i laden, da Marie døde to dage efter den 14. oktober og at de blev begravet på samme dag, den 19. oktober på Egebæksvang kirkegård. Det var jo en forfærdelig tragedie og forhåbentlig var det ikke selvmord, som gjorde en ende på Maries liv.

I dag virker det jo helt udenfor enhver rimelighed, at det skulle gå et ungt, forlovet par sådan. Anna var kun 15 år, da begivenheden fandt sted, så hun har hele livet troet på historien om det dødbringende tandlægebesøg. Men ved en familiekomssammen for små 30 år siden, fortalte en af hendes svigerinder, som vist var lidt i familie med Marie, om sagens rette sammenhæng. Så nu gengiver vi

med betænkelighed og uden nogen form for fordømmelse, hvem Karen-Margrethes forlovede var. Han hed Kaj Tjellesen, blev senere tømrermester og viste sig som en sand hædersmand. Under den tyske besættelses jødeforfølgelser i 1940'erne blev han nøglefigur i organiseringen af redningsaktionerne over Øresund til Sverige. I 1944, da man var begyndt at fragte modstandsfolk og andre af tyskernes eftertragtede over til Sverige fra Espergærde og Snekkersten strande, blev Kaj Tjellesen anholdt af Gestapo. Under forhør i Gestapo-hovedkvarteret på Wisborg i Helsingør, blev Tjellesen udsat for tortur, men han røbede intet. Han blev derefter anbragt i Horserødlejren og løsladt nogle måneder senere. Gestapo nærede formegentlig det håb, at de ved at skygge ham, kunne oprulle gruppen.

Det lykkedes aldrig.

Men, da det er Dorthea Marie som er vores hovedperson, så må vi tilbage til 1870'erne for at følge hende. Hun har sikkert været, hvad man i dag ville kalde "en frisk pige." Anna fortæller, at Dorthea Marie, også som gammel, elskede vittigheder og sjove bemærkninger; hun var en rigtig grinebider. Hun lærte mejeri og i de næste to generationer fremstillede man selv sine mejeriprodukter i kælderen under Damgaarden. Så Dorthea Marie har nok ikke haft brug for den opskrift i sin kagebog der hed "Løve til Ost at tillave" og som fortsatte: "Naar man vil til at lave Ost, maa man et Par Dage i forveien tage en Kalvemave af de tørre, man har hængende" osv.

Bogen udkom i 1868 og er sat med gotiske bogstaver. For et nutidsmenneske

er den vanskelig tilgængelig, så på én af de første sider har Anna "oversat" nogle af de helt ukendte måleenheder: "1 Lod = 10 Kvint. 1 Kvint = 5 Gram. 1 Pot = 1 Liter. 1 Pæl = ¼ Liter."

Første kapitel handler faktisk slet ikke om madlavning, men: "Om Huusmoderens Forhold ligeoverfor Tyendet" og det formanes bl.a.: "Først er det Huusmoderens Pligt, aldrig at komme frem om Morgenen upaaklædt, men altid tarvelig og reenlig." Ad denne vej kommer også Gud med i kogebogen, hvilket Dorthea Marie har fundet helt naturligt.

Tyende havde hun allerede erfaring med, for en landhusholdning på den tid, kunne slet ikke fungere uden tjenestefolk. Stine var en kvinde, som var ansat på Damgaarden i Dorthea Maries ungdom og om hende har vi en beretning fra en samtidig. Den er gengivet i bogen "Landboliv. Nordsjælland gennem 200 år" udgivet af "Frederiksborg Amts Historiske Samfund":

"Gamle Stine i Mørdrup havde i 1880'erne arbejdet så længe for Per Hansen "Damgaarden", at hun blev kaldt "Stine, Per Hansen". Den gamle tjenestepige klarede så nogenlunde dagen og vejen ved arbejde og almisser fra bønderne. En samtidig beretter: "Hun boede i en lille Lejlighed med Stue, Kammer og Køkken, der samtidigt var entré. Stine måtte klare sig selv. Der var ikke noget, der hed Aldersrente. Hvis man ikke selv kunne tjene Føden, måtte man ud med Posen, og det var der jo mange, der ikke kunde faa sig selv til. Saa var der jo ogsaa "Grødsloftet", som man kaldte

Fattighuset, men der vilde de Gamle nødig op. Stine gik meget til Haande hos Lars Pedersen på "Bybjerggaard". Marie, Lars Peders, hans Kone, var fra "Damgaarden", saa hun har vel kendt Stine fra sine Børneaar. Der skulde jo ikke saa meget til for at et gammelt Menneske lige skulde faa det Allernødvendigste. Det betød heller ikke stort fordi der blev givet en Krukke Mælk væk. Jeg har mange Gange set gamle Stine med Mælkekrukken, en rødglaseret Krukke med Ører i begge Sider, en Snor omviklet med Tøj som Hank til at bære i, og en gammel Tallerken med Skaar i begge sider saa det passede som Laag. Klædedragten var altid den samme, et Tørklæde om Hovedet, Liv og Nederdel af graat Stof, et uldent Tørklæde eller Sjal bundet om Ryggen og Træsko paa Fødderne. Hun var høj og ret kraftig, Gangen langsom og tung, Ansigtstrækkene lidt grove og haarde, men hendes Liv havde nok heller ikke været en Dans paa Roser. Værst var det for enlige Gamle naar de blev syge. Jeg husker at vores Pige engang kom med Mad til hende, det var om Vinteren, det var Grisesylte, og da hun saa det, udbrød hun glædestraalende "og der er Rødbeder med", saa lidt behøvedes for at bringe lidt Solskin ind i en ellers graa og trist Tilværelse. Stine havde en Myrte, det var et helt lille Træ med Stamme og Krone. Det blev plejet og passet paa alle Maader. Flere unge Piger havde i Tidens Løb faaet Kviste af det til Brudekrans. Men en Vinter bragte hun det op til os, og bad min Moder om at passe det, hun var bange for at hun ikke skulde kunde bevare det i Vinterkulden. Da hun saa en

Dag i Foraaret kom for at se til sit Træ, og saa at det havde Masser af friske grønne Skud, udbrød hun glad "Aah, maa jeg faa det med mig Hjem". Det kan man vel sige var at kunde glæde sig over smaa Ting.

Det er mærkeligt, at Dorthea Marie først blev gift da hun var over 30 år; for hun må have kendt sin kommende ægtemand altid. De var nemlig begge født i Mørdrup, og de boede ganske nær hinanden i det lille samfund. Men Lars Pedersen fra Bybjerggaard ville have Marie, som hun altid blev kaldt, skønt hun var tre år ældre og han altså måtte vente længe på hende.

Lars Pedersen har sikkert været en rar og sympatisk mand; sådan ser han ud på billeder og det er også Annas indtryk, selv om hun kun kan huske ham som gammel og syg. Et godt parti har han i hvert tilfælde været, for han var eneste arving til Bybjerggaard.

De første på Bybjerggaard

Annas anden oldefar, på mødrende side, hed Peder Nielsen. Han købte Bybjerggaard i 1848, så den var for længst fri af fæste. Da var den en firlænget gård. På det farvelagte postkort fra 1908, eksisterer det gamle, stråtakte stuehus stadig. Der hvor det nye stuehus ligger, var der fårestald og mødding, ud mod Hovvejen, hvor billedet er taget fra. "I både Peder Niensens og Lars Pedersens tid, var Bybjerggaard en mønstergård. Der boede hvide svaler i porten. Det betød lykke og velstand og det har fulgt gården." sagt af Anna fra Damgaarden.

Da Peder Nielsen købte Bybjerggaard

i 1848 var han 36 år og ugift. Det var han stadig ved folketællingen to år senere, men han var sandelig ikke alene. Han havde sin bror og to søstre, alle ugift, til at hjælpe sig med gårdens drift. Så havde han to halvstore piger på 7 og 13 år, som plejebørn. Dernæst en enke og en enkemand på henholdsvis 85 og 72 år som "faaer Undertag" (datidens betegnelse for aftægt). Og endelig var der en tjenestepige og tre tjenestekarle. Jo, det krævede skam noget at drive en mønstergård.

Omsider i 1852, havde han fundet den rette kvinde at gifte sig med; pigen Ane Larsdatter af Rørtang. De blev viet den 20. juli samme år i Tikøb Kirke og så var det bare at håbe på, at der også kom børn ud af engagementet. Og håbe måtte de, for Peder var nu blevet 40 år og "pigen" Ane var 41. Men det lykkedes, selvom det kun blev til ét barn, nemlig sønnen Lars, som vi netop i forrige kapitel, fik forlovet med Dorthea Marie fra Damgaarden. At de blev forlovet i 1874 er rent gættæværk, men et kvalificeret et af slagsen. Der findes i familien en flødeske (minipotageske) af ægte sølv, indgraveret "M. P. 26. november 1874." Den samme indgravering ses på to messingsaltkar med glasindsats, som blev fundet på Bybjerggaards loft. Datoen var ganske vist Dorthea Maries 25 års fødselsdag, men det var vel lidt rigeligt at gøre ud af den, hvis der ikke var nogen anden anledning. Buffeten, som Anna har, skal være fremstillet til deres bryllup. I bunden af én af skufferne står der: "Denne byfe har Alfred Jensen lavet i november 1878. Blaagaardsgade nr. 40 1ste Sal." Men der blev ikke noget

bryllup det år. Først den 16. april 1880 blev Lars og Dorthea Marie Pedersen (ja, det hed de jo begge til efternavn) viet i Tikøb Kirke. De nyligtede har sikkert ikke haft nogen selvstændig bolig. Anna kan ikke forestille sig, hvor den skulle have været. Dorthea Marie er nok bare flyttet ind hos sine svigerforældre på Bybjerggaard.

Lars Pedersen og Hjørlande Højskole

Og hvornår mon så Lars har været på højskole, for det ved vi at han var. Det var Hjørlande Højskole han frekventerede og den åbnede den 2. november 1880. Det er vel ikke utænkeligt, at han har været med på det første hold, som bestod af 28 karle (pigerne havde deres eget hold, om sommeren).

Og det er vel heller ikke utænkeligt, at han blev inspireret af forstanderens politiske holdning. Forstanderen hed Morten Pontoppidan, broder til den kendte forfatter Henrik Pontoppidan, og Mortens politiske holdning var sandelig markant. Han var en stærk – og efterhånden ret fanatisk – modstander af ministeriet Estrups måde at regere på. Han agiterede kraftigt i både skrift og tale, og vendte sit skarpe skyts direkte mod konseilspræsidenten. Til sidst blev det Estrup for meget. Højskolen blev frataget enhver økonomisk støtte, Morten Pontoppidan kom for retten og blev idømt tre måneders fængsel.

Det er en meget forkortet udgave af Hjørlande Højskoles dramatiske historie. Og alt dette for at få lejlighed til at fortælle, at når Lars, som gammel mand, gik tur med sit lille barnebarn Anna, kunne

*Lars Pedersen med sin hustru Dorthea Marie samt datteren Anna Christine.
(Foto ca 1892-93)*

han finde på at synge følgende sang for hende, på melodien: "Oh! Susanna."
*"Ned med Estrup, Scavenius og Ravn.
Vi vil ingen anden grundlov ha',
i Kongens København."*

På Sundbylillevej i Jørlande ligger nu en gård, som hedder "Højskolegaarden", men af de oprindelige bygninger er kun det gamle "øvelseshus" tilbage, med sine tre, karakteristiske, høje, smalle vinduer i gavlen. Foruden at være gymnastikal,

tjente det også som fest- og samlingssted for højskolen og egnen. Hertil ankom Dorthea Marie engang, med dilgencen fra Mørdrup, for at besøge sin Lars.

Og den 27. januar 1883 fødte hun deres datter på Bybjerggaard. Fødslen blev en skrækindjagende oplevelse for Marie og tiden ændrede ikke hendes oplevelse af den. "Det var som at gå gennem ild", sagde hun, endnu da hun blev gammel. Man kunne vel, med god grund, forestille sig at de forfærdelige smerter skyldtes, at noget i hendes underliv blev ødelagt; for hun fik aldrig flere børn. Endnu en enearving til Bybjerggaard var født. Hun blev døbt i Tikøb Kirke og fik navnene Anna Christine. Hun var iført en enkel, hvid dåbskjole med border af broderie anglaise. Hun var den første som bar kjolen, men i de efterfølgende, over 120 år, er utallige af hendes efterkommere blevet døbt i den. I disse år er det ofte Annas oldebørn. Se appendiks C.

Allerede året efter Anna Christines fødsel, overtog Lars Pedersen Bybjerggaard og dermed blev begge hans forældre aftægtsfolk på gården. Anna har til stadighed fastholdt, at hun kun vidste én ting om sin oldemor på Bybjerggaard; hun var svensker. Somme tider kunne det næsten lyde nedladende og eftersom hun aldrig havde kendt Ane Larsdatter, må det udsagn nok være kommet fra Dorthea Marie. Og man fornemmer at Dorthea Marie nok ikke har haft et ligefrem kærligt forhold til sin svigermor, når hun senere kunne fortælle at: "Lusene kravlede ud af hende, da hun døde." Det gjorde hun 16. oktober 1885.

Peder Nielsen døde først i maj 1893

og han må have været en betydningsfuld og respekteret mand i Mørdrup for der samlede sig et meget stort følge af vogne, før hans begravelse fra Tikøb Kirke. Det har en samtidig fortalt Anna.

Der er et par tidlige billeder af Anna Christine, men hendes barndomsår ved vi ikke ret meget om, kun at Anna selv har brugt noget af hendes legetøj. Hun havde en dukke, som ikke var en baby, men en dame, med krop af vaskeskind og hoved og lemmer af keramik og med rigtigt hår.

Hun havde også et dukkehus, et meget flot et, som onkel Jørgen fra Hovgaarden havde lavet til hende. Udvendig havde det vægge af rød-hvide, malede mursten, taget kunne løftes af og indvendig var der både komfur og kakkellovn og møbler med røde sæder. Hun samlede også på glansbilleder; i et stort, tykt album i stift bind. Det var nogle meget romantiske billeder, med masser af blomster på alle mulige måder; der var hvide duer med blomsterranker, hunde med blomsterkurve i munden, mange engle og smukke børn i fint tøj og med blomster. Det album er gået videre i Annas familie.

Men med billedet af hele den lille, Bybjerggaardske familie, bliver det pludselig en masse at fortælle. Hvis vi går ud fra, at Anna Christine er 10 år, så er vi altså i 1893. Når Lars Pedersen holdt fri, var hans bedste beskæftigelse at køre "stadskørsel." Det vil sige, at hestene havde deres sølvpletterede seletøj på og var spændt for landaueren. Og man kørte tur, bare for at vise sin formåen, i enhver henseende. Men det mest

Mørdrup Forsamlingshus blev påbegyndt i foråret 1893 - efter at bl.a. Jørgen Petersen fra Hovgaard allerede i 1886 havde rejst de første penge til projektet. Det var imidlertid først med gårdejer Niels Jeppe Andersens direkte indsats i sommeren, at projektet for alvor kom igang.
(Foto fra 1965, da huset anvendtes til Antik-forretning)

interessante, ved dette år, vedrørende Lars Pedersen var oprettelsen af foreningen "Forsamlingshuset" i Mørdrup. Den havde til formål at bygge og drive et forsamlingshus, med baggrund i de grundtvigianske højskole tanker. Lars må have været én af initiativtagerne, sammen med andre samfundsengagerede medborgere fra Mørdrup og opland. Blandt andre, hans svoger Søren Pedersen fra Damgaarden og ikke mindst Niels Jeppe Andersen fra Ærtebjerggaard, på hvis jord forsamlingshuset blev opført.

Kresten Tommerup fra Mørdrup Bevaringsforening gør i øvrigt opmærksom på, at de tre karakteristiske vinduer i Hjørlande Øvelseshus' gav

genfindes i Mørdrup Forsamlingshus.

Fra begyndelsen var foreningen et aktieselskab og der var stor interesse for at tegne aktier. Lars Pedersen var formand og det ser ud til, at forventningerne til aktiviteterne er blevet opfyldt: Foredrag, oplæsning, møder, undervisning og aftengymnastik, for både karle- og pigehold. Mange lokale berømtheder blev også inviteret til at bidrage, bl.a. Eliith Reumert (far til skuespilleren Poul Reumert) og forfatteren Martin Andersen Nexø. De boede begge i Espergærde.

"Mosebyen" mener dog, at foreningen efterhånden fik problemer og at de kunne skyldes konkurrencen fra Indre Mission, som havde tag i fiskerbefolkningen

i Espergærde, hvor der også var et missionshus. Hvad årsagen så end var, blev foreningen i år 1900 omdannet til interessentskab og det ser ikke ud til at Lars Pedersen er med mere. Niels Jeppe Andersen blev formand og svoger Søren Pedersen var stadig i bestyrelsen. men huset blev fortsat anvendt til utallige formål, bl.a. generalforsamlinger, fester, valgmoder, gymnastik, Frelsens Hær m.v. Det eksisterede helt til 1932, hvor det gik over til rene beboelsesformål.

På Bybjerggaard kan man ikke have haft noget problem med de forskellige vækkelsesfraktioner; for medens Lars gik op i det grundtvigianske forsamlingshus, tog Dorthea Marie lige så ivrigt del i det velgørende arbejde, som udgik fra missionshuset i Skotterup. Hun åbnede sit hjem for landsbyens småpiger, som kom til "Daggry" hos hende og lærte at sy og brodere. Resultatet blev solgt på basar i missionshuset. Og så mødte Dorthea Marie op med sin kæmpe-kobberkedel og lavede kaffe; den kunne rumme 110 kopper.

Det er vel meget sandsynligt, at Lars og Dorthea Marie har savnet at få flere børn og hvordan det nu gik til, om det var deres eget initiativ eller de fik en opfordring, de tog i hvert tilfælde to forældreløse børn til sig. De adopterede dem ikke, men reddede dem vel fra et liv på asyl; i stedet fik de forældre, et hjem og en god og kærlig opvækst. I Annas tid må de være forsvundet ud af familien igen, for hun har ingen erindring eller viden om dem; ud over at det var en dreng og en pige, som hed Egert og Marie.

Når vi alligevel kan stykke lidt

oplysninger sammen om deres skæbne, er det fordi Anna har et enkelt, udateret postkort fra Marie. Her skriver hun ude i margen "Er Egert i Amerika endnu?" Det tyder jo ikke på, at de var søskende, så havde de vel holdt forbindelsen ved lige. Og Anna mener, at Egert faktisk emigrerede til Amerika. Marie boede i Viborg. På forsiden af postkortet er der et lille, ovalt fotografi af fire personer: to kvinder i ca. 20 års alderen, en lidt ældre mand og en halvstor pige. Manden er Maries kæreste. De to andre hedder Beth og Milla, og de voksne kvinder ligner hinanden så meget at de godt kunne være søstre. "Kan Mor kende os?", spørger Marie. Kortet er adresseret til Dorthea Marie og indledes også med "Kære Moder!". Men helt forældreløs har Marie ikke været for hun skriver også "Jeg skal hilse mange gange fra Fader." På det halvt afrevne, 5 øres frimærke, kan man, med lidt god vilje, aflæse datoen 30-8-12. Og når Marie skriver: "Det er så underligt at tænke Anna (Christine, red.) nu har saadanne store Dreng og jeg har aldrig set Dem," så kan det godt passe med 1912, for da havde Anna Christine to sønner, men hun havde også en lille datter på to år. Kortet slutter med "En kærlig Hilsen fra Las Pers lille Marie." Denne hilsen giver os anledning til at forklare en ting; man sagde ikke "Lars Pedersen" eller "Peder Nielsen", som hans far hed; det lød alt for fint, påstår Anna. Man sagde "Per Niilen, Las Pææsen" og "Marie Las Pææs", ja, Anna blev engang, til sin store ærgrelse, kaldt "Lille Frøken Las Pææs."

Anna Christine gik i privatskole, hos

Betzy Svedstrup. Naturligvis, kunne man sige, for Betzy Svedstrup var én af "ildsjælene" omkring oprettelsen af Mørdrup Forsamlingshus og samme år, 1890, som den tanke fødtes, blev en anden lille grund udstykket fra Ærtebjerggaard, for at Betzy Svedstrup kunne bygge en skole der.

Da havde hun allerede haft skole i 12 år, skønt hun slet ikke havde nogen uddannelse. Et ophold på Askov Højskole havde i den grad givet hende mod på at undervise, at hun, kun 23 år gammel, i 1878 oprettede sin lille "Poge-og Haandgjerningskole." Den holdt til i et lokale, som hendes far, smeden Niels Ferdinand Svedstrup stillede til rådighed i ejendommen Alfa. Den lå skråt over for Ærtebjerggaard og bestod af et stuehus og en enkelt længe, hvor smedjen lå. Den ejendom kommer vi til at fortælle meget mere om. Da der blev for trængt på Alfa, flyttede skolen til andre lejede lokaler, i et hus for foden af Nordbanen, og endelig i 1890, havde den fået så godt fat, at Betzy Svedstrup kunne bygge det lille hus, som de næste ca. 35 år rummede både hendes skole og hendes hjem, i en lille lejlighed på 1. sal.

Det var en meget velrenommeret skole frk. Svedstrup, som hun altid blev kaldt, havde opbygget, med en helt usædvanlig, åben pædagogisk holdning. Og selvom den nu var - og hed Mørdrup Privatskole - fik den årlige tilskud fra Tikøb Sogneråd. Det skete på baggrund af præstens indberetning til skolekommissionen. Der stod bl.a. engang: "Mørdrup Privatskole står ved siden af de bedste kommuneskoler i

pastoratet." I "Mosebyen" står der: "Et forhold, som formentlig fortjener at blive gjort til genstand for en nærmere behandling, er relationerne mellem Betzy Svedstrup og gårdejer Niels Jeppe Andersen på Ærtebjerggaard."

Nå! Hvorfor det? Hun giftede sig aldrig. Er det det de mener? På Bybjerggaard var relationerne til hende meget kærlige og respektfulde i hele tre generationer.

Én af de ting, Anna Christine lærte i skolen, var at skrive rundskrift og da hun havde et stort talent for tegning, blev det meget flot. Rundskrift skrives med en pen med to spidser, og der er bevaret en prøve på hendes kunnen i en lille bog med religiøse digte fra 1894.

Så året 1890 og tiden deromkring ser ud til at have været fuld af fremgang og interessante gøremål for den lille familie på Bybjerggaard. Men "Mosebyen" bringer en i tvivl, for de skriver:

"Den gamle firlængede Bybjerggaard nedbrænder ved en brand omkring 1890, som også synes at rive flere nabobygninger med sig. Såvel gården som naboejendommene genopføres dog." Der står også, at på grund af branden, findes der ingen bygninger på Bybjerggaard ældre end 1890. Jamen; hvordan kan Lars Pedersen dog have haft overskud mentalt, fysisk og økonomisk, til at gå op i at etablere et forsamlingshus, være formand for det og købe aktier i det, når hans gård lå i ruiner? Og buffeten! Den står hos Anna og ser ikke spor sveden ud. Den må da have været meget svær at få ud i en fart og den var vel også fuld af service. Og "nakkerne"; ville man virkelig

løbe en stor risiko for at redde dem? Der var også en spinderok, en ret massiv en af mørkebrunt træ (mahogni) som nogen havde foræret Dorte Marie. Hun blev aldrig rigtig glad for den; den var alt for tung at bruge, men den overlevede også, for den har Anna haft. Kort sagt; har man haft så god tid, at man har nået at redde alt i huset? Eller kan det tænkes, at stuehuset slet ikke brændte? Det er nok ikke muligt, sammenbygget og stråttækt som hele gården var.

Men Anna har engang tegnet en planskitse over den gamle Bybjerggaard, sådan som hun husker den fra sin barndom, og det må være den indretning den fik efter branden i 1890. Der mangler en længe, for den har Anna aldrig set; det var den, som indeholdt fårestalden. Men hvis vi så fortsætter med stuehusets østre ende, er der allerede noget spændende at fortælle; for selv om der i "Mosebyen" gengives tre taksationer i Peder Nielsens tid, den sidste fra 1856, med en stor udvidelse af stuehuset, så nævnes der intet om en kælder. Men sådan en er der på Annas tegning og man kunne fristes til at tro, at Lars Pedersen har ladet den lave, for at hans Marie kunne vedligeholde sin uddannelse som mejerske (sådan hed det vist nok).

Kælderen havde nemlig alle de faciliteter, hun havde brug for. Man skaffede dagslys dernede ved at hæve gulvet i pigeværelset ovenover – så blev der plads til vinduer ud mod haven. Der var murstensgulv, under vinduerne en stenbænk og, langs væggen, stenbassiner til mælkejunger. Der var et drænrør i gulvet, med afløb til dammen

i haven, men det mest avancerede var dog, at der var en slags rindende vand. Der var lavet en vandledning fra pumpen på gårdspladsen, så man kunne, med håndkraft naturligvis, pumpe vand over i kælderen. Det har vel mest skulle bruges til at holde mælken kold. Men var det ikke nok, kunne man hente is i gårdens eget ishus.

Indgangsdøren fra gården, førte lige ind i køkkenet og til højre for den lå forkarlens værelse. Det havde kakkelovn. Ren luksus. Sådan må beboeren, i værelset ved siden af, have følt, for der var slet ikke varme. Der skulle man et trin op for at komme ind, for det var pigeværelset over kælderen. Det havde vindue mod øst og ydervæg mod nord, og muligheden for at modtage lidt varme fra skorstenen i karleværelset eksisterede ikke, eftersom kældertappen gik ned mellem de to værelser. I køkkenet må der til gengæld have været dejligt varmt det meste af døgnet, for der var to kraftige varmekilder og det var en travl arbejdsplads. Foruden komfuret var der en gruekedel; en indretning man jo ellers forbinder med en vaskekælder, men det var der jo ikke her, så storvasken blev kogt i køkkenet.

Det mest forbløffende er dog, at den også blev brugt til at koge blodpølser, og anden slagtemad i; det må virkelig have krævet en rengøringsindsats at undgå, at blodpølsen smagte af sæbe eller sengetøjet lugtede af finker. Nå, ja, for resten: en gruekedel var en kæmpestor beholder i grydeform, af jern eller kobber, som var indmuret i en blok af ildfaste sten; med et fyringsrum nedenunder og

dækket med et trælag.

Og mens vi er ved køkkenets særlige inventar, kommer her Annas beskrivelse af brødmaskinen. Forstå den hvem som kan. Den bestod af et stativ, skruet fast på køkkenbordet. Rugbrødet blev anbragt lodret i en holder og, ved hjælp af en slags styrepind, ført frem og tilbage over en vandret kniv, så skrivelserne faldt ned på køkkenbordet. Bag køkkenet, ud mod haven, lå borgestuen, som var hele husstandens spise- og opholdsstue. Der sad man på faste bænke langs væggene, omkring et stort bord i midten. Anna kan huske, at det havde skuffer til spisebestik og det bestod blandt andet af hornskeer. Engang var det skik at man skar sådan nogle selv, men disse var købt færdige og de var presset i form.

Efter køkkenet var der en mellemgang, med trappe op til loftet. Deroppe stod tøjrollen; lastet med kampesten, for at gøre trykket rigtig stort og tøjet flot glat, når det, omviklet rundstokke, blev rullet frem og tilbage mellem rullens to "dæk".

Fra mellemgangen kunne man gå ind i soveværelset og fra soveværelset ud i entréen, som havde dobbeltdør ud mod haven. Det må have været husets hoveddør, som gæster kom ind af, for overfor den, var døren ind til "storstuen" og den blev sikkert kun brugt til gæstebud. Den var husets største rum og havde høje træpaneler og malede blomsterbortter på loftet. Det er muligt at odøren derinde også har været fin, men man kan godt få sine betæneligheder, når man ser hvilke lokaliteter, den delte væg med.

For eksempel den lille firkant, nede i hjørnet, ind mod soveværelset. "W.C." står

der. Men det var selvfølgelig ikke noget "water-closet"; det var et regulært lokum med tønde. Det kunne dog ikke benyttes inde fra huset; det havde kun dør ud mod gårdspladsen. Bag den modsatte væg, i hele stuens længde, var der simpelthen hønsehus.

Hele gårdens vestre længe var indrettet til lo og lader. Laderne havde nok bare jorden som gulv, siden Anna skriver, at der var lergulv i loen. Her stod tærskværket, som fungerede ved hjælp af en hesteomgang udenfor, hvor en hest travede rundt og rundt og trak akselen til tærskværket. Rug blev dog tærsket på en mere omstændelig måde, som har lagt navn til et udtryk vi stadig bruger for endeløse diskussioner: "at tærske langhalm." Og langhalm var netop hvad der kom ud af det arbejde, som Anna beskriver – for tydeligheden, her gengivet på tryk: "Rugen blev tærsket med plejl på logulvet på et lagen, så rugen ikke blev snavset. Halmen blev brugt til tækkehalm til stråtaget. Rugen blev skilt fra avnerne ved at hælde den gennem en håndtrukket blæsekasse."

Gårdens vestre længe lå for foden af en ås, som næsten var i tagets højde (Bybjerg?). Langs længen gik en hulvej og skrænten derned var helt overgroet af vilde hindbær. Ved længens sydlige ende lå ishuse, gravet ind i skrænten. Det havde stråtag, med høj rejsning som gik helt ned til jorden. Indvendig var det sat op af kampesten og der lå isen stablet, dækket af tørvejord. Om vinteren blev den savet ud i blokke, på søer og moser.

Gårdens sydlige længe bestod næsten udelukkende af stalde. Kostalden

var den største. Den havde et særligt aflukke til kalve, trappe op til høloftet og pumpe, som stod i forbindelse med en brønd i roekælderen nedenunder. Derefter var staldlængen afbrudt af en stor, dobbeltport, med gennemkørsel ind til gårdspladsen, og den sluttede med hestestalden, som fuldendte gårdens firlængede status ved at føje sig til fårestalden.

I hestestalden var der båse til fire heste og en boks til en hoppe med føl. Og i forlængelse af følboksen, fulgte staldlængens eneste afvigelse; et karlekammer. Her boede to karle sammen, dog havde de – i modsætning til, hvad man af og til kan få at vide fra den tid – hver sin seng. Sengene blev kaldt for kaner, for det lignede de med deres ret høje sider, som buede nedad på midten. Det almindeligt anvendte udtryk "at have været i kanen med én eller anden", havde altså ikke noget med snevejr at gøre. Madrasserne var ret attraktive, påstår Anna – de bestod af et hessianbetræk, fyldt med langhalm. Der var en slids i betrækket, så man kunne stikke hånden ind og pusle halmen. Man foretrak denne madras frem for en almindelig, fordi den var lunere og mere behagelig at ligge på. Vi har ikke fået fastslået hvem "man" var.

Svinehuset er ikke med på Annas skitse over gården, men det lå for sig selv, lige uden for dobbeltporten og var ellers i samme stil og materialer, som resten af gården.

Hermed må vi vist være nået frem til Anna Christines ungdom. Den kunne vel, meget passende, begynde med hendes

konfirmation. Ikke at vi ved noget om den, men vi ved, at hun gik til præst i Tikøb og at gik skal tages helt bogstaveligt; op igennem skoven og tilbage igen. Anna mener dog, at de har været flere unge fra Mørdrup, som har kunnet følges ad. I løbet af de næste 8-9 år, har man nødvendigvis måttet forberede Anna Christine på, at hun, på en eller anden måde, ville få ansvaret for Bybjerggaards videreførelse. Der var jo ikke andre til det og tanken om at afhænde gården, hvis hun skulle træffe et andet valg, er nok aldrig blevet tænkt. Men hvordan har man "uddannet" hende?

Anna er ret overbevist om, at hun aldrig har været ude at tjene; hun var jo "gårdmandsdatter", som det hed. Så det

Anna Christine Pedersen

gjorde man nok ikke dengang. Men vi ved, at hun har været på husholdnings- eller højskole på Falster. Et resultat af det ophold, er gået videre, som en færdighed, i flere generationer efter hende; hun lærte hvordan man deler et æble og fjerner kernehuset, næsten uden at noget af æblet går til spilde.

Efterhånden var hun blevet en køn, ung pige, med blide, bløde træk, som helt svarede til hendes natur. Mon ikke hun har været flere unge mænds drøm, om en pige de kunne få – også uden at skele til hendes økonomiske vilkår. Anna kender i hvert tilfælde til én, for hvem det blev ved drømmen. Han hed Oluf Nielsen og han mødte Anna Christine, når de, sammen med andre unge, var til bibellæsning og møder i Forsamlingshuset.

Inden Oluf nåede at erklære sig, blev han dog indkaldt til militæret og da han kom tilbage, havde en anden indtaget den eftertragtede plads i Anna Christines hjerte. Senere ville skæbnen, at de alligevel kom i familie med hinanden, da Oluf Niensens datter giftede sig med én af Anna Christines sønner. Anna fastholder dog på det bestemteste, at han allerede da, var en smule inde i familien idet, at hans kone var en yngre søster til Søren Pedersens (Damgaarden) kone Marie. Men hvordan kan det passe, man skulle jo tro at hun var en generation ældre? Hun var vel ikke hans mor? Nej, fastslår Anna, for hans forældre var svenske, begge to. Hans mor hed Amalie Caroline Nielsen og var født Olsen. Ikke særlig svensk, vel?

Amalie boede i det selv samme lille hus, ved Nordbanens dæmning, i hvilket Betzy Svedstrup, i sin tid, lejede en

gennemgående stue, til sin lille skole. Det var et gammelt hus. Anna har besøgt Amalie der og kan huske, at der var "stengulv i køkkenet" – hermed mener hun nok pikstensbelægning, som man brugte det på gårdspladser, og man kunne se, at der havde været åbent ildsted.

Når det er interessant at beskæftige sig med netop dette hus, er det fordi det lå på såkaldt "lejevord" og hørte under Bybjerggaard. Ordningen med lejevord opstod i første halvdel af 1800-tallet, hvor man begyndte at udleje parceller, med eller uden hus på. For Bybjerggaards vedkommende, nævner "Mosebyen" to sådanne lejemaal og i begge tilfælde er det Jørgen Olsen, som ejede gården fra 1831 (altså før Annas slægt) der etablerede dem, i henholdsvis 1832 og -33.

De skulle løbe i 99 år og den årlige leje, ved lejemaalets oprettelse, var fire

Det lille hus ved Nordbanen - her gengivet fra et postkort afsendt i 1969.

rigsdalere – at betale hver Mikkelsdag. "Mosebyen" skriver, at det er meget vanskeligt, at få rede på beboerne i det lille hus ved Nordbanen, på grund af et utal af fremlejekontrakter. Men man får trang til et kvalificeret gæst, når man pludselig opdager Niels Jeppe Andersens navn på listen. I 1890 skulle han have været lejer. Men samme år er der en dame, som overtager lejemålet. Hvad nu, hvis Niels Jeppe Andersen faktisk var lejer fra 1883, hvor den forrige er nævnt? Det giver otte år og det ville passe fint, med det åremål i hvilket Betzy Svedstrup antagelig havde skole på stedet. Og hun flyttede jo netop i 1890. Det er svært at forestille sig hvorfor Niels Jeppe Andersen havde brug for at leje det lille hus, hvis det ikke netop var for at hjælpe Betzy Svedstrup.

I 1933, ved lejekontraktens 99-årige udløb var det Anna Christine som ejede Bybjerggaard og da fik Amalie Nielsen lov til at købe ejendommen. Hendes søn, Oluf Nielsen, overtog den efter hende og boede der til han døde, 90 år gammel.

Og så tilbage til stedet for Oluf Niensens bristede drømme. For der stod, i 1904, det store, håndværksmæssigt meget flotte, nye stuehus færdigbygget. Det havde været dyrt – 12.000 kr. havde det kostet og hvis det var Lars Pedersens hele opsparing, var det kun godt. For i disse år var landets justitsminister Alberti i fuld gang med at tømme Den Sjællandske Bondestands Sparekasse for 15 millioner kr. på bedragerisk vis. Men da han meldte sig selv i 1908, havde Lars Pedersen tilsyneladende ingen ny opsparing at tabe; der går kun frasagn om hans held i familien.

Manden fra Djursland

Det må have været i årene omkring bygningen af det nye stuehus, at der kom en ny karl på Bybjerggaard. Han hed Marius Henning Jensen og måske kom han fordi hans storebroder, Peter, havde anbefalet stedet, efter selv at have tjent der.

Henning Jensen var jyde – han var født i Ørum i 1878 og før han kom til Sjælland, var han kusk, på herregården Meilgaard, på det nordlige Djursland. Men hans vej til Bybjerggaard, ser ikke ud til at have været den direkte fra Jylland.

Det tidligste billede vi har af ham, er taget i Store Heddinge og det var også på de kanter, storebroder Peter holdt til, efter tiden på Bybjerggaard. Her fandt han sin Christine; i Højerup på Stevns. Anna mener også, at Henning Jensen har tjent i Kirke Eskilstrup, for hun mindes en udflugt, i sin barndom, hvor det viste sig,

Henning Marius Jensen fotograferet omkring 1890 i Store Heddinge - altså en del år før han kom til Mørdrup.

at han havde gode bekendte der.

Nu er det jo sådan, at Kirke Eskilstrup ligger syd for Holbæk, hvorimod Eskilstrup, slet og ret, ligger i nærheden af Fakse og altså på den egn, hvor de to brødre holdt til. Så et forsigtigt forslag, om en lille korrektion af barndomsmindeerne kan vel gå an. Men den store mystik om, hvordan og hvorfor Henning Jensen, rent fysisk, kom til Sjælland, har vi ikke kunnet løfte sløret for. Det nærmeste vi har kunnet komme, er en episode fra Annas voksenalder, hvor hun var på en lille tur, ud på Sjællands Odde, med Henning Jensen. Pludselig pegede han ud over havet, mod revlen på Kattegat-siden og sagde: "Det må være her jeg strandede og gik i land."

Han kom ikke med nogen nærmere forklaring og Anna spurgte ikke. Man havde vist færd af begivenheden i familien, men man talte aldrig om den. Og hvorfor ikke det? Hvad skal man tro? Vi har vendt og drejet forskellige teorier og er enige om at det, selv om det lyder utroligt, næsten kun kan betyde; at han har hugget/handlet sig til en jolle og er roet, ene mand, over Kattegat. Men hvorfor gjorde han det? Et væddemål? Ungdommelig præstationstrang? For at spare penge til rejsen? Eller måske en flugt fra én eller anden penibel situation? Det sidste tror vi ikke på, for han viste ingen tegn på sindsbevægelse, da han kom med det mærkelige udsagn.

Vi har altså fået slået grundigt fast, at Henning Jensen var jyde, men en hel del sjællænder var der nu også i ham og da han bliver en meget central person i Annas liv, skal vi også lære hans rødder

Henning Jensens far og mor med familie.

at kende. Hans far, Ole Jensen, var født den 3. juli 1848 på en gård i landsbyen Stenstrup, i Lyngesogn ved Sorø. Farfar hed Jens Nielsen og farmor, som var født i 1822 på en gård i Topshøj, lige i nærheden, Ane Marie Henningsdatter. Ved folketællingen i 1845 ser det ud til at de har været ret nygifte, for de har endnu ingen børn, hvilket de har kompenseret for med tre plejebørn, som alle hed Eilersen til efternavn. De er der stadig fem år efter, men da har Jens og Ane Marie også selv fået tre børn. Først Ane, så Kirstine og endelig Ole. Han fik endnu fire søskende.

Ti år efter i 1860 er plejebørnene fløjet fra reden og der er kommet en Karen, en Niels, en Hans og en lille Marie på kun tre år. Ved den sidste folketælling i 1880 var Ane Marie Henningsdatter blevet enke. Hun boede stadig på gården i Stenstrup og hos sig havde hun tre af sine ugifte

*Bybjerggaard fotograferet omkring 1910-20. Bemærk, at det oprindelige stuehus kan skimtes lige til højre for det nye stuehus, der blev bygget i 1904.
(Foto fra "Mosebyen")*

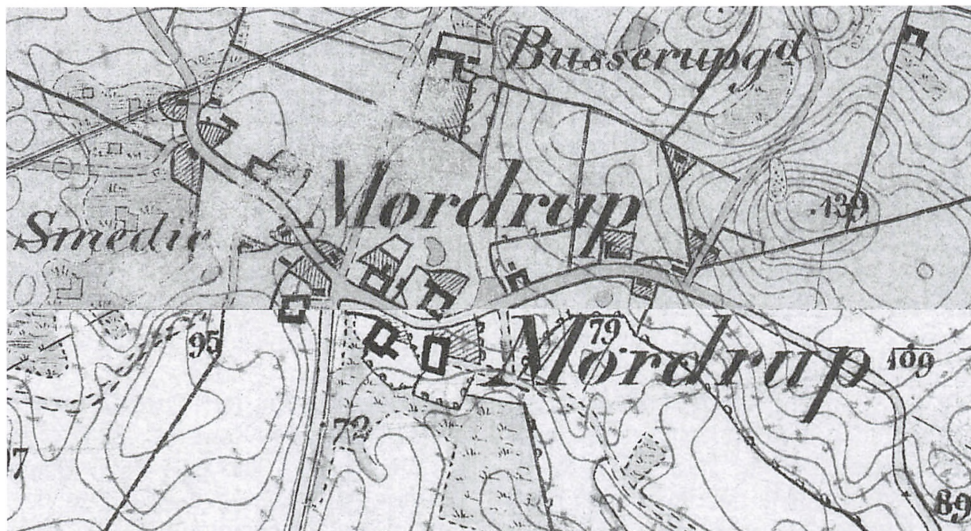
børn, som alle var i 20'erne. Det var Karen, Niels og Hans. Alle disse oplysninger havde Anna slet ikke, hun vidste kun, at et billede af en gammel kone med kyse, som hun selv havde, var fundet både i Anes og Niels' efterladte sager, så hun gik ud fra at det var deres mor. Det gør vi også, men ved gennemgang af meget gamle fotos, som kan have siddet i Anes album, har vi fundet endnu et, som har en så slående lighed med konen med kysen, at vi må gå ud fra, at det viser en yngre udgave af Ane Marie Henningsdatter.

Og endelig mener vi at finde hende yderst til venstre, på et gruppebillede, som blev fundet i Ole Jensens pengekasse, blandt breve og fotos af hans tilgiftede familie. Da første udgave af denne beretning blev skrevet, kendte vi kun til én pige blandt Oles søskende, så vi mente det var Ane, som sidder yderst til højre. Nu er der nok mere grund til at tro, at Ane Marie Henningsdatter, foruden Ole i midten, er omgivet af de tre børn,

som var hjemmeboende og ugifte i 1880; nemlig Niels, Hans og Karen. Ane, den ældste af børnene, forblev også ugift og derfor havde hun selvfølgelig ingen børn. Da hun døde, boede hun i en lejlighed på Købmagergade i København, hvor Henning Jensen, hendes brorsøn, var med til bodelingen.

Men der må alligevel have været nogle, som var mere arveberettigede end han, for han fik ikke det pengeskab, som faster Ane ellers havde lovet ham. Det var han meget ked af; så mon det engang havde været hans farfars?

Til gengæld fik Anna, som dengang var en lille pige, Anes fotoalbum. Det er en meget massiv, lille bog, med messing kanter-lukketøj-og et skjold på omslaget med Anes initialer indgraveret. I sine meget unge år, tømte Anna albummet for billeder og satte sine egne ind i stedet, så i dag ved vi ikke hvilke, om nogle, af dette skrifs fotos i appendiks B, der stammer fra Anes album. Der kan kun

Dette kort viser gårdenes placering i Mørdrup i 1857. Kortet viser dog også Nordbanen, der først blev taget i brug i 1864. Gården sydvest for krydset Mørdrupvej/Hovvej er Bybjerggaard. "Damgaarden" ses lige over "M" et i det nederste Mørdrup. Årsagen til, at der på kortet står Mørdrup to gange er, at kortet er sat sammen af to dele, idet de originale kort skiller lige igennem Mørdrup landsby.

være tale om de små fotos.

Når vi ved en lille smule om en anden af Ole Jensens søskende, så er det udelukkende fordi Anna faktisk blev part i afviklingen af hans bo. Det var enten Niels eller Hans, men vi holder på Niels, for det har der været antydning i familien om at det var. Det er ikke sandsynligt, at han havde børn og det er muligt han engang havde været gift, men det var han ikke, da han døde; da havde han Mette Marie, som var hans husholderske – og måske lidt mere end det. De boede i et solidt, middelstort, murstenshus, som hed "Engbo" og havde adressen Lyngemark. I et officielt papir, som Anna har,

står der, at Mette Marie kom fra Topshøj. Det er en landsby, som ligger meget tæt på Lyngemark, så måske er det i virkeligheden samme adresse.

Mette Marie var enke. Hun var født Olsen og gift Hansen, men Jensen kom hun aldrig til at hedde; Niels var den anden mand, som efterlod hende alene, uden børn eller familie. Da det også blev tilfældet med den tredje, endte det hele forfærdelig tragisk for Mette Marie. Efter Niels' død blev hun boende i "Engbo" og kom her til at give logi til en tilrejsende bagersvend. Der opstod så stor sympati mellem dem, at hun følte at det måtte føre til én eller anden form for varigt samliv.

Og da et bageri blev til salg, skaffede Mette Marie pengene til at købe det. Sandsynligvis har hun taget lån i huset.

Hvad der derefter skete vil vi ikke gætte på, men det blev ikke til samliv og både bagersvend og penge forsvandt. Tilbage var kun ensomhed, fortvivlelse og gæld. Tilmed fandt disse begivenheder sted i første halvdel af 1941, det vil sige 2. år af den tyske besættelse af Danmark. Så der var heller ingen opmuntring at hente i det omgivende samfund, som var præget af utryghed, restriktioner og frygt for fremtiden. På et tidspunkt må nogen vel have tænkt over, hvordan det stod til i "Engbo" – man er gået ind og har gjort den forfærdelige opdagelse, at Mette Marie havde hængt sig.

De meget private ting, beskrevet i det foregående, har vi fra absolut tredje hånd, nemlig den sagfører, som behandlede Mette Maries bo. Men da de passer godt med både dokumenter og kendsgerninger, tror vi på dem. Og sagføreren? Ja, ham mødte Anna fordi hun og hendes søskende faktisk kom til at arve Mette Marie – eller var det egentlig Niels?

Har Mette Marie kunnet sidde i en slags uskiftet bo, skønt de ikke var gift? Det var en meget indviklet sag, som egentlig først sluttede i 1962, da Anna og hendes søskende, for anden gang, arvede via Mette Maries bo.

Hvor mange penge de fik i første omgang, husker Anna ikke, men hun ved, at hun brugte sine til at engagere en vaskekone, til at klare, den fysiske meget krævende, storvask. Ellers vendte hun hjem fra Sorø med to par kopper,

en hvid porcelænskaffekande med gulddekoration og så Niels' fotografi af den gamle kone med kysen. Også sagføreren forlod stedet med lidt naturalier; det var jo en tid, hvor man hamstrede alt hvad man kunne og han havde set sig glad på en røget skinke, som Mette Marie, ifølge almindelig skik og brug, havde hængende på skorstenen oppe på loftet. Den var vist ikke fri for lidt levende indhold, men han havde jo selv valgt den.

Ole Jensen, vor hovedperson, tog til Ørum på Djursland, hvor han skulle være forvalter, på den statelige enke, Maren Strarups gård. Maren havde 4 sønner; Martin, Knud, Theodor og Niels. Og, efter at hun havde giftet sig med Ole Jensen, fik hun endnu tre: Jens Peder, Peter og Henning, vores hovedperson. Summa Summarum syv sønner.

Man skulle da tro, at det var afkom nok. Men derefter tog de et plejebarn til sig – en pige – Agnes.

Martins navne har vi, noget overraskende, fundet på en folketællingsliste, et helt andet sted i landet; nemlig i Stenstrup ved Sorø. Der står han opført som plejesøn, men det betyder vel kun, at han har opholdt sig der, netop på det tidspunkt i 1880, hvor han var 13 år. Og så fandt vi i øvrigt ud af, at han også hed Conrad, hvilket får betydning senere i denne beretning.

Scenariet med syv sønner til at overtage én gård, i Ørum, var der dog ingen fremtid i, så der måtte tænkes nyt. Og det gjorde de.

(Fortsættes i næste nummer)

Glimt af Lille Esbønderup og Danstruplunds historie

Af Kjeld Damgaard

I Tikøb sogns yderste sydvestlige hjørne ligger en stor gård, der bærer navnet Danstruplund. Gården er en stor proprietærgård – i lighed med en række andre store gårde i vort område, f.eks. Borupgaard, Borsholmgaard eller Skovlund.

Men gården har ikke altid ligget på dette sted og den har heller ikke altid heddet Danstruplund. Historien starter i den nærliggende landsby, Lille Esbønderup, som fra gammel tid har bestået af 4 gårde.

Om landsbyen

Navnet Lille Esbønderup betyder egentlig "Æsbjørns bebyggelse". Vi kender ikke Æsbjørn eller hvornår han grundlagde byen, men bebyggelsen er antagelig opstået engang i middelalderen. Når bebyggelsen har præfixet "Lille" skal det ses i sammenhæng med, at der kun ganske få kilometer mod nord var en sognelandsby med det samme navn. For at kunne adskille de to stednavne, fik den mindre landsby ved Tikøb således navnet "Lille Esbønderup".

Den ældste kilde med navnet Lille Esbønderup stammer fra 1497. Det er – fristes man til at sige – næsten som sædvanlig Esum Klosters Brevbog, der er vor kilde. Heri nævnes at landsbyen, der jo på dette tidspunkt hører under klosteret, består af 4 gårde, som hver gav 1 pund rug og 1 pund byg, 1 lam, 1 gås og 2 høns i landgilde (= fæsteavgift). Derudover skulle hver fæstebonde "føde en fodernød" – d.v.s. at hver bonde skulle opfede en stud (= kastretet tyr), typisk i 4-

Kort over Danstruplund samt Lille Esbønderup og omegn, 1917.

5 år, indtil den kunne overgives til klosteret og sælges som staldokse. Endelig var det i 1497 også hver bondes forpligtelse i Lille Esbønderup at stille på klosteret med en vogn til at age hø eller korn. Og endelig skulle hver bonde stille med en mand 1 dag i høhøsten og 2 dage i kornhøsten.

Men i 1536 ophævedes Esrum Klosters ejerskab over alle landsbyerne i Danmark som følge af reformationen. I stedet overgik ejerskabet til kongen – men for fæstebønderne var den ene herremand nok ikke meget bedre end den anden. Efter reformationen skulle bønderne såmænd blot stille andre steder for at arbejde eller betale deres fæsteafgift et andet sted.

Et enkelt glimt fra Lille Esbønderup får vi året 1586, da kongen måtte eftergive Oluf Ibsen noget af årets landgilde. Årsagen var, at gården var nedbrændt året i forvejen.

Følgerne af svenskekrigene

I 1600-tallets midte hærgedes Nordsjælland af svenske invasionshære. Det gik ganske hårdt ud over de fleste landsbyer, men øjensynlig var Lille Esbønderup ret heldig. I en opgørelse fra 1660 ses at de fire bønder i landsbyen havde ganske godt fat og at ødelæggelserne var forholdsvis små. De fire bønders navne var da Truid jensen, Laurids Truidsen, Laurs Olsen og Peder Hansen. Men tiderne blev dårligere. Kun 19 år senere – i 1679 – fortæller en ny beretning, at landsbyen nu nærmest er forarmet. Alle fire fæstere er da også skiftet ud – desværre kan vi ikke umiddelbart se om de nye fæstere var i familie med de foregående. Men skidt ser det ud: Axel Christensens gård er med sine 2 længer brøstfældig. Jon Bentsen er forarmet og

har to længer ganske brøstfældige. Peder Christensens enke drev også en gård, hvis to længer også var brøstfældige. På Peder Ibsens gård var 3 længer brøstfældige.

Antagelig i forbindelse med den såkaldte markbog (= en fortegnelse over gårde og jorde), der blev udarbejdet i 1681 blev der indført gårdnumre. Derfor kan vi også konstatere hvilken gård de fire beboere havde to år før. Og dermed kan vi også jævnføre disse betegnelser med de matrikelnumre og gårdnavne vi kender i dag:

1679: Peder Ibsen ejede gård nr. 1 = matr. nr. 3 = Engerup

1679: Peder Christensens enke ejede gård nr. 2 = matr. nr. 2 = Blommeaas

1679: Jon Bentsen ejede gård nr. 3 = matr. nr. 4 = Landlyst / Danstruplund

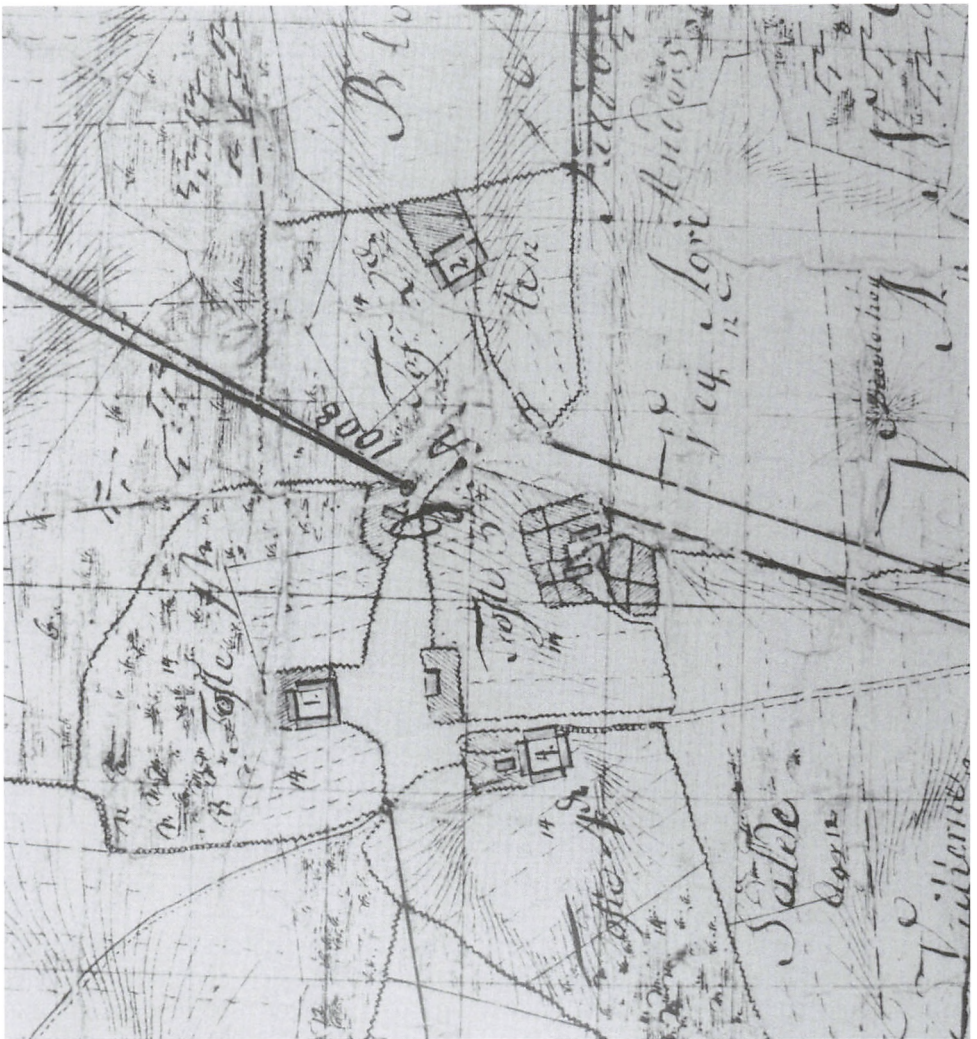
1679: Axel Christensen ejede gård nr. 4 = matr. nr. 1 = Sallerud

To år senere kan vi genfinde de samme ejere på gårdene nr 1 og 3, medens Peder Christensens enke er blevet skiftet ud med Anders Bentsen og på gård nr. 4 er Axel Christensen åbenbart død, for nu sidder enken som fæster.

Vi kan også ud af disse små beretninger læse, at det faktisk er Jon Bentsens gård, der senere bliver til Danstruplund. Men i 1600-tallet lå den endnu inde i selve landsbyen – og som man også kan se er det byens mest forarmede og faldefærdige gård. Det fremgår også, at Jon Bentsen kun havde to heste, hvor de øvrige havde hhv. 2, 3 og 4 heste.

Glimt fra 1700-tallets Lille Esbønderup

En stribe små glimt fra 1700-tallet

Det ældste kendte kort over Lille Esbønderup fra 1789. Kortet er egentlig tegnet så vest er opad, men her er kortet vendt så nord er omtrent opad. Den nuværende Kathøjvej ses som to lige parallelle streger fra øst. Nordligst i byen ligger Blommeaasgaarden (2), Længst mod vest ses Engerupgaard (3) og længst mod syd ses Sallerudgaard (1). Midt i landsbyen ses den gård, der blev flyttet ud af landsbyen og blev til Landlyst (4). Senere - i 1800-tallet - blev gadeforløbet ændret, således at vejen fra Tikøb (Danstrupvej) blev ført lige ud hen over gårdtomten og i en bue uden om den gamle bygademidte.

viser lidt om livet og dagligdagen i Lille Esbønderup: En notits fra 1708 viser således, at bønderne i Lille Esbønderup nu delvist betaler fæsteafgiften ved at arbejde for Kronborg Ladegaard. Desuden leverer bønderne 1-2 læs brænde og 2 læs tørv hvert år.

Af justitsprotokollen fremgår, at Peder Sørensen i Lille Esbønderup i 1743 kom i klemme i retsmaskineriet, fordi han havde taget otte små birketræer i skoven. Da skovtyverierne på den tid var meget omfangsrige, forsøgte øvrigheden sig med forholdsvis strenge straffe for disse overtrædelser og Peder Sørensen måtte derfor gå med kappen i to timer og derpå 24 timer i hullet. "Kappen" – også kaldet "Den spanske Kappe" var en jernbeslået tønde med et hul i bunden, som blev sat med bunden i vejret ned over den dømtes hoved. Den dømte måtte så gå rundt i byen med kappen i de antal timer som han var blevet idømt.

I 1744 kom der for retten en sag for Esrom ting hvori en hvis Per Olsen i Munkegaard og en Lars Andersen i Tikøb Skovhuse var kommet i klammeri med den tidligere landsoldat, Rasmus Sørensen fra Lille Esbønderup. Klammeriet var foregået på Tikøb Kro, fordi enken der, nu som adskillige gange før lod udskænke på helligdage og tillod gæsterne at sidde hele natten for at drikke og spille kort. Det var i al fald præstens forklaring – og det var ham, der havde klaget til retten.

I 1749 kom Peder Nielsen fra Lille Esbønderup for herredstinget og beklagede sig over at han havde mistet 5 heste på grund af den daværende plage: kvægpesten. Peder Nielsen havde nu kun

3 heste tilbage og det blev overfor retten bevidnet, at Peder Nielsen ikke længere var i stand til at køre for kongen eller forestå sin egen avl. Det var jo alvorligt – også for kongen, for egentlig var hestene jo sammen med gårdene også kongens ejendom, og hvis de var døde var det naturligt for fæsterne, at de søgte om at få nye hos deres herremænd. Kvægpesten fortsatte i de følgende år. I 1756 berettes det således at gårdmand Ole Pedersen på gård nr. 2 i Lille Esbønderup havde mistet 7 heste hver af en værdi på 6-7 rigsdaler og at gårdmand på gård nr. 1, Hans Jørgensen havde mistet fem heste.

I 1760 var det atter galt med skovtyverierne. Det var Niels Pedersen fra Lille Esbønderup, der to gange var taget for denne forbrydelse og derfor måtte betale 4 rigsdaler og arbejde på Kronborg Fæstning i tre måneder!

Lille Esbønderup vokser

Som det fremgår af ovenstående boede der også andre end gårdmændene og deres familier i Lille Esbønderup. I perioden omkring 1680 boede i landgildehuset en Jens Laursen og knapt 100 år senere – i 1771 – fremgår det, at der i landsbyen foruden de fire gårdmænd også bor en Peder Jensen, der undertiden ernærer sig som savskærer og undertiden som daglejer. Først i 1787 kender vi byens totale indbyggertal – og det er såmænd ret beskedent: I alt 31 personer. Foruden de fire gårdmænd med deres familier, så er der også en undertagsmand ved navn Lars Jørgensen, der bor sammen med sin mor og sine to børn. En undertagsmand er en mand på aftægt. Desuden er der en enke

ved navn Boel Jørgensdatter, der bor som inderste sammen med sin søn. For begge disse familier gælder, at de meget vel kan have boet i en af gårdenes bygninger. Derimod angives den sidste beboer, den ugifte Carl Johansen, som husmand, hvilket betyder, at manden har boet i et selvstændigt hus. Det fremgår da også af det ældst bevarede kort, at der ved byens gade lå to små huse. Hvilket af disse, der rummede det omtalte husmandssted vides dog ikke. Det ser nemlig ud til at huset forsvandt i forbindelse med jordreformerne – eller rettere flyttede ud af byen, hvor der oprettedes en række husmandssteder ude på byens jorder.

Ved folketællingen i 1801 har byen således fået 44 indbyggere – procentvis en stor udvikling i forhold til de kun 31 indbyggere i 1787. Vi kan altså se, at jordreformerne ikke blot gav bønderne nye udviklingsmuligheder, men også gav nyt liv i landsbyerne.

Jordreformen

Udskiftningen af Lille Esbønderups jorder skete som alle andre landsbyer i slutningen af 1700-tallet. Resultatet var, at de tre gårde skulle blive liggende i landsbyen, medens den sidste skulle flytte ud. Den gård, der skulle flytte ud tilhørte Peder Hansen og havde nr. 3. Den lå i landsbyens østligste side – lige ved den nuværende Kathøjvej. Som det fremgår af kortene, er bygaden siden flyttet, så gården lå faktisk der hvor nu Danstrupvejen går lige syd for krydset ved Kathøjvej.

Allerede i 1787 ses det, at netop denne gård er blevet den største i byen – eller måske den med den bedste drift.

I al fald er det den eneste gård, der har tjenestefolk – endda både en tjenestepige og en tjenestekarl. Men gårdmand Peder Hansen måtte i alt fald nu flytte sin gård ud til de jorder han havde fået tildelt på landsbyens søndre jorder – den såkaldte Kildevang eller Overvang. Dette store flytteprojekt stod Peder Hansen dog ikke alene med. Han fik hjælp til flytningen, dels bygningshjælp, dels grundforbedringshjælp, dels hjælp til etablering af stenkister (dræning). Denne hjælp blev ydet af de gårdmænd, der ikke skulle flytte deres gård.

Så ulempen for den gård, der skulle flytte var altså, at gården med dens beboere kom til at bo ude på marken – langt fra den trygge tilværelse omkring gadekæret. Omvendt var det en fordel at få bygget helt nye avlsbygninger, selvom disse til en vis grad var opført af genbrugsmaterialer fra den gamle gård.

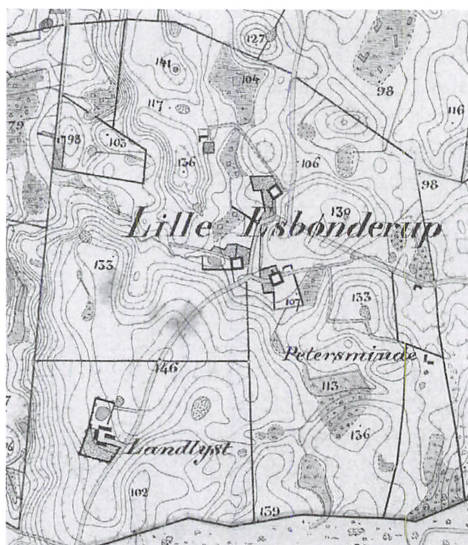
En konsekvens af jordreformerne og bøndernes overtagelse af gårdene til selveje var, at det nu blev bestemt, at alle gårde skulle have et navn. Bønderne skulle selv vælge navnet og de fleste valgte at tage navn efter eksempelvis den ager eller vang, som deres gård eller tilliggendet lå på. Det kunne dog også være andre lokale forhold, der gav gården navn – det er navne som Kildegaard, Østergaard, Skovgaard eller Nedergaard i andre landsbyer eksempler på.

I Lille Esbønderup blev de tre gårde således opkaldt efter lokale forhold. Matr. nr. 1 fik navnet Sallerud opkaldt efter "Saldeager", der lå på gårdens tilliggende efter jordreformerne. På samme måde fik matr. nr. 2, Blommeaas sit navn.

Marken kaldtes Blommeaas, men hed egentlig oprindelig Blaamandsaas. Ordet blaamand er det gamle danske navn for en kornblomst, så gårdens navn betyder egentlig Kornblomstgården. Navnet Engerup (matr. nr. 3) ses derimod ikke som et gammelt marknavn, men må vel tolkes som gården ved engen. Den sidste gård – den der flyttede ud af byen – kom til at ligge helt ude på landet og blev hurtigt ændret til en slags lystgård for ikke landmænd. Det er derfor ikke unaturligt at den fik navnet Landlyst.

Den nye gård

Den ældste forsikringssag på magister Hansens gård, "Landlyst" stammer fra den 28. januar 1799 da der blev indleveret en brandforsikringssag, som betød at gården blev forsikret for 680 rigsdaler. Det fremgår ikke umiddelbart om gården er udflyttet fra landsbyen på dette tidspunkt. Det ses først helt tydeligt af den næste forsikringssag, der stammer fra den 15. januar 1806. Gården var da helt nyopført i fire længer. Mod vest lå stuehuset med en længde på 30 fag (= ca. 35 m) og en bredde på 15 alen (= 9,5 m). Huset var grundmuret og dækket med et rørtag (= stråtag). Under 8 fag var der en stensat kælder. Selve huset var indrettet til 10 værelser foruden køkken og spisekammer. Alle værelserne var gibs-dækkede, vinduerne var af den engelske type (= skydevinduer) og dørene af den hollandske type. I samme længe var de 10 fag indrettet til hestestald med spiltov og krybber. Desuden var der i huset "tvende fra Grunden opmurede Skorsteene". Alene dette hus var vurderet til 4050 rigsdaler - og indretningen mere

Lille Esbønderup 1857 - med den udflyttede gård Landkyst liggende sydvest for landsbyen.

end antyder, at gården nu var indrettet til en familie udenfor bondestanden, som man dengang udtrykte sig, når man ville fortælle, at huset var til rige folk.

Udover hovedhuset var der i nord et sidehus på 12 fag og 8 alen dybt. Det var opført af bindingsværk og med stråtag og indrettet til kostald, karlekamre og foderlo. I syd lå et 14 fag langt og 9 alen dybt sidehus, indrettet til bryggers med skorsten og bageovn samt borgestue og 5 små værelser. Den østre længe var på 17 fag og 8 alen dyb og var indrettet til lo og lade. Her var også porten til gårdspladsen.

Hele herligheden blev vurderet til 6.110 rigsdaler – altså næsten 10 gange så meget som den gamle gårds bygninger. Det var

da heller ikke længere en "almindelig bonde", der ejede ejendommen. Det var langt rigere købmænd fra Helsingør.

På det tidspunkt hed ejeren således John Good, der havde sit virke i Helsingør, men som også ejede andre større ejendomme på den tid, bl.a. Gurrehus. Men John Good (f. 1755) boede ikke selv på gården – hans bopæl var på Stengade i Helsingør, hvor han levede med sin hustru Mary Linton (f. 1747) og seks børn. John Good var kommet til Helsingør omkring 1775. Her oparbejdede han en strålende forretning, som han overlod til en bror i 1804.

Landlyst var i stedet udlejet til en hr. Selby – antagelig identisk med den i samtiden berømte Charles Selby. Han var født i England og var i 1775 kommet til København som andelshaver i en slægtnings sukkerraffinaderi. I 1777 grundlagde han sit eget handelshus, Selby & Co., der blev et af Københavns rigeste handelshuse på den tid. Senere opgav han handlen og kastede sig over landbruget, hvor han blev en foregangsmand. Han ejede og drev en række større gårde, men i 1805 havde han solgt sin – foreløbigt sidste gård – og det er derfor tænkeligt, at han har lejet sig ind på den ledige ejendom, Landlyst mellem Tikøb og Danstrup. Han var især berømt for sit store engagement i at modernisere landbruget.

Beskrivelse fra 1831

Den efterfølgende ejer fru Ferrall (skal sikkert være Ferrall) var antagelig i slægt med den familie Ferrall, der havde tilknytning til sukkerplantagerne i Dansk Vestindien.

Men netop fra hendes ejerperiode

findes en beskrivelse af ejendommen. Det var en tidligere landvæsenskommissær, S. Sterm, der havde sat sig for at beskrive alle større danske landbrug. Desværre nåede han stort set kun Frederiksborg og Københavns amter, men det gør det muligt at se hvorledes gården blev drevet på den tid. Beskrivelsen gengives her:

Landlyst i Lille Esbønderup, der ejes og drives af hr. Ferral, ligger i Midten af sine Marker, omgivet af 3 Fiskedamme, ½ Miil Nord for Fredensborg.

Bygningerne, der ere et grundmuret Stuehuus og 4 Udhuse af Muur og Bindingsværk, afgive en god og bequem Bopæl; de ere assurerede for 9.600 Rigsbankdaler Sølv. Ved Gaarden er en smuk Have. Gaarden staar for 3 Tønder, 6 Skjæpper, 3 Fjerdingskar, ¾ Album upriviligeret Ager og Engs Hartkorn med et Areal af 52 Tønder Land Ager og 8 Tønder Land Ovedrev, der indeholder fortrinlig godt Tørveskjær; Jordene er boniterede til Taxten 12. Den aarlig Udsæd, 6 Tønder Rug, 8 Tønder Byg, 12 Tønder Havre, foruden 4 Tønder Havre blandet med Vikker, giver sædvanligen 8 Fold. Der lægges 30 Tønder Kartoffler og avles 40 Læs Høe. 1 Tønde Land anvendes til Raps. Der holdes 4 Heste, 12 Køer og 6 Sviin. Sædfølge: Første Aar Kartoffler, hvortil gjødes; 2. Byg; 3. og 4. Kløver eller Vikker; 5. Rug; 6. Boghvede eller Spergel; 7. Havre; hvorefter Jorden udlægges til Græs. Præste-Tienden er accorderet til 1 Tønde Rug og 2 Tønder Byg aarlig. Kirke-Tienden svares paa den i Sognet sædvanlige Maade. De Kongelige Skatter med Konge-Tienden, Jordebogsaftigvten etc. Beløbe sig til 60 Rigsbankdaler. Bankhæftelsen er betalt.

Sammenlægningerne

Med Hans Christian Jørgensens overtagelse af Landlyst i 1837 indledtes en ny æra i gårdens historie. Det var nemlig denne ejer, der lod opkøbe yderligere to gårde i omegnen m.h.p. at lægge disse sammen til en bedrift. Jørgensen købte således også gården Kasserud – en af nabobyen Jonstrups gårde. Det skete i året 1839. Gården, der havde matrikel nr. 4 af Jonstrup var en udflyttergård og dens jorder stødte således op til Landlysts jorder. Det var dog først i 1849, at det lykkedes for Jørgensen at få kongelig bevilling til at sammenlægge gårdene. Det skete dog på den betingelse, at Jørgensen stedse skulle vedligeholde det hus der var opført 6 år tidligere på gården Kasseruds grund. Og så blev bevillingen i øvrigt afsluttet med følgende formaning: *"Hvorefter de Vedkommende sig allerunderdanigst have at rette – forbydende Alle og Enhver herimod eftersom foreskrevet staaer at hindre eller i nogen Maade Forfang at gjøre, under vor Lyst og Naade."*

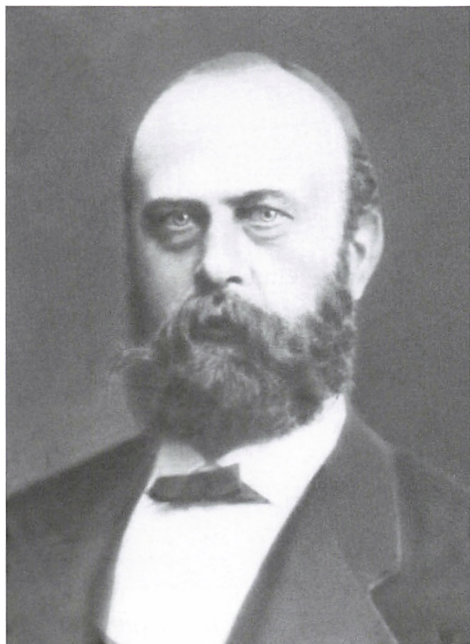
I sommeren 1854 havde Hans Christian Jørgensen tillige overtaget en gård i Endrup – en landsby lige på den anden side af kommunegrænsen. Gårdens navn var Enghavegaard og den havde matr. nr. 8 af Endrup. Også denne gårds jorder stødte op til Landlysts jorder, så valget var ikke tilfældigt. Og det blev da også bevilget Jørgensen at sammenlægge denne gård med de allerede to sammenlagte gårde. Også her var der en betingelse, nemlig at der blev oprettet et lille husmandsbrug inden 2 år og at stedet skulle forsynes med en beboer.

Nye ejere

Imidlertid valgte Jørgensen at sælge sin samlede ejendom samme sommer til klædehandler og grosserer Josias Daniel Hansen Schmidt for en samlet sum på 38.000 rigsdaler – heraf var de 11.000 for Enghavegaard. Denne sum skal sammenlignes med, at en arbejdsmand i 1854 tjente mellem 1175 og 2000 rigsdaler om året!

Hermed opstod en ejendom på et anseeligt areal – set med datidens øjne. Lige knapt 17 tdr. hartkorn svarende til omkring 200 tdr. ld. – og da Schmidt fem år senere – d. 1. november 1859 - solgte hele den samlede ejendom, skete det da også til en samlet sum af ikke mindre end 64.000 rigsdaler. På ejendommen var da også på dette tidspunkt opført nogle arbejderhuse – og med i handlen fulgte den såede vintersæd samt besætningen, der da bestod af 9 heste, 47 køer, 1 tyr, 2 ungvæg, 6 får, 4 svin, 6 grise og 1 æsel. Desuden indgik i handlen at køberen også skulle overtage diverse udbo, nemlig bl.a. 4 arbejdsvogne, 4 gamle vogne og mejeriredskaber foruden foder og brændsel.

Den nye ejer kaldte sig selv for Harald Nielsen og han kom til at eje Landlyst i en ganske lang periode – nemlig helt frem til sin død i 1892, hvorefter enken Sophie Nielsen f. Køhler overtog gården i yderligere 6 år. Harald Nielsen var i perioden 1874-79 medlem af Tikøb Sogneråd. Men ikke blot almindeligt medlem – men ligefrem formand i hele sin medlemsperiode på seks år. På den tid var formandsposten meget svær at klare for en almindelig gårdejer eller lignende.

Proprietær Harald Nielsen var ejer af Landlyst i perioden 1859-92. Han var desuden medlem af sognerådet i perioden 1874-79.

Arbejdspresset i den kæmpestore Tikøb Kommune gjorde, at formandsposten næsten altid gik på skift mellem de store jordejere i kommunen – de var simpelthen de eneste, der havde råd og tid til at varetage jobbet.

Navneskifte til et "forkert" navn

I december 1899 blev der atter givet en kgl. bevilling til ejeren af Landlyst. Ejeren hed nu Olaf E. Poulsen og var egentlig uddannet læge. Han syntes åbenbart ikke om at bo på "Landlyst" – og så ansøgte han om at få navnet ændret til

"Danstruplund". Han måtte nemlig ikke blot selv ændre navnet – det var bestemt ved lov – en lov, der først ophævedes i 1992. Årsagen var, at militæret skulle have kort med de korrekte navne – og så kunne det ikke nytte, at gårdejeren havde ændret navnet over porten til et andet end det, der stod på generalstabskortene.

Der var egentlig tradition for, at den største gård i landsbyen kunne tage landsbyens navn, f.eks. Nyrupgaard, Borsholmgaard eller Sauntegaard. Det har Poulsen måske også overvejet, men fundet at "Lille Esbønderupgaard" nok var lidt for tungt. I stedet tager han navn efter den landsby, der ligger syd for gården – nemlig Danstrup. Det sker på trods af, at gårdens jorder overhovedet ikke ligger i Danstrup, men – som det er fremgået af det foranstående – på arealer fra de tre landsbyer Lille Esbønderup, Jonstrup og Endrup. Og navnet Danstruplund bliver en

Olaf Poulsen, læge og ejer af gården Landlyst - indtil han omdøbte den til Danstruplund.

Danstruplunds hovedbygning som den så ud omkring 1903 - inden der nogle år senere byggedes en fuld mansard-etage på ejendommen.

realitet på trods af, at Danstrup ikke blot ligger i et andet sogn, men også i en helt anden kommune.

Moderniseringer

Præcis hvornår de nuværende bygninger er opført er ikke undersøgt. Med hensyn til hovedbygningen må den imidlertid være blevet fornyet i 1850'erne af den daværende ejer, Joachim Schmidt. Den nye herskabeligt indrettede hovedbygning rummede 14 værelser, og var naturligvis bygget af grundmur og forsynet med skifertag og veranda.

Omkring 1907 ombyggedes hovedbygningen atter, således at den nu kom til at fremstå med en hel mansard-etage. Det hidtidige skifertag var allerede da udskiftet

med sortglaserede tegl. Allerede omkring 1906 blev hele ejendommen forsynet med elektricitet. Det var kun muligt fordi ejeren havde ladet indrette et kombineret gas- og elektricitetsværk, der kunne forsyne hele området med elektricitet. Hele anlægget brændte godt nok kort efter opførelsen fordi man havde ladet et varmerør føre for tæt forbi træværket – men det blev hurtigt genopført og fortsatte forsyningen. Foruden at gården var forsynet med elektrisk lys overalt, så benyttedes elektriciteten også til drivkraft for tærskemaskinen, for hakkelsemaskinen m.m. I 1910 opførtes tillige et varmtvandsanlæg – også ret sjældent for den tid. Også gårdens eget vandværk blev således drevet ved elektricitet.

Danstruplund havde, som de fleste større gårde på den tid, også sit eget mejeri. Det eksisterede i al fald fra 1859 – sandsynligvis før. Det forholdsvis store antal køer leverede en stor mængde mælk, som man med fordel selv kunne behandle før videresalget til København.

Grosserer Emil Hjort

Ejer af Danstruplund i denne periode med moderniseringer var grosserer Emil Hjort. Han var født i Frederiksværk som søn af en herredsfoged. Emil Hjort startede sin karriere som købmand i Hamborg, men efter to års ægteskab med Therese Seidelin, vendte parret i 1884 tilbage til København, hvor Therese Seidelins fader fra 1856 havde drevet en større manufakturhandel. Forretningen var egentlig startet som en manufakturhandel i Holbæk allerede i 1843 – dengang var det imidlertid et særsyn med specialforretninger – man nøjedes med blandede købmandshandler. Idéen var imidlertid god og forretningen voksede og udviklede sig til en engros-forretning. Fra 1856 havde forretningen til huse på Amagertorv i København. Sammen med S. Seidelins søn og en prokurist dannede Emil Hjort ledelsen af firmaet fra 1884, men efter få år var Emil Hjort alene i ledelsen. I 1901 var ejendommen på Amagertorv blevet for lille og i stedet byggedes en fuldt moderne ejendom i Skindergade. En del af virksomheden flyttede i 1935 til en nybygget fabriksbygning i Laplandsgade. Emil Hjort omdannede i 1919 virksomheden til et aktieselskab og trådte i den forbindelse selv ud af ledelsen. I stedet indsattes datteren, Inger

Grosserer og manufakturhandler Emil Hjort (1843-1924)

Hjort, som formand for bestyrelsen. Efter grosserer Emil Hjorts død i 1924 overtog enken Danstruplund, men solgte den året efter til grosserer Joachim Prahll.

Der anlægges ny have

Det var Joachim Prahll, der i 1926 antog havearkitekt J. P. Andersen til at forestå et større arbejde med omlægningen af Danstruplunds omkring 2½ ha store have. Som allerede omtalt i 1831 var der da en fin have til gården, og fra 1908 kender vi endda navnene på de gartnere, som stod i spidsen for havebruget på gården: 1908-10: E. V. Hedegaard; 1911-14: N. K. Madsen; 1915-16: E. Ahlblad; 1916-25: L. Knudsen. Derpå hed gartneren i de følgende næsten 40 år Georg Mahrt Jørgensen – og det var ham, der i praksis skulle passe den nye have. Det gjorde han

Haven før 1926 - man ser fra hovedbygningen og mod syd - gartnerboligen skimtes mellem træerne til venstre.

i perioder sammen med en kollega samt sin hustru, Kirstine f. Petersen, der hjalp til i sæsonen.

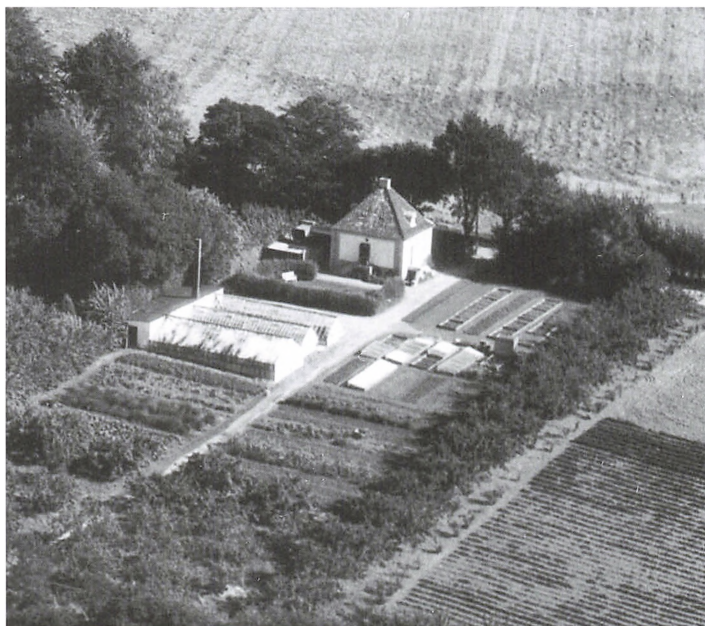
Havearkitekt J. P. Andersens idé var "landskabshaven". Det betød dog ikke, at han tilstræbte havens udformning som landskab, men derimod at bygge haven, så den passede til landskabet. Om Danstruplunds have skrev han således

bl.a.:

Danstruplunds Have, saavel den gamle som den nye, er ikke en Idealhave i Retning af en Landskabshave. Den nye Plan er derimod blevet til paa Grundlag af flere paa Forhaand givne Forhold. Men i al sin Hverdagsagtighed illustrerer den dog noget af det, der danner Grundlaget for mine Tanker om Landskabshaven.

Danstruplunds have set fra hovedbygningen mod vest før omlægningen i 1926. Skovpartiet til venstre og grantræerne i bunden af haven til højre - lukkede næsten helt af for udsigten. J. P. Andersen åbnede for udsigten ved hjælp af hugst.

Danstruplunds gartnerbolig samt de tre drivhuse + en del mistbænke fotograferet i 1958. Huset eksisterer endnu, men er nu solgt fra Danstruplund og udgør en selvstændig bolig.

Haven er udvidet flere Gange, lige fra en lille Bondegaardshave til det nu store Areal paa ca 2½ Ha. Som saa ofte med Haver, der saaledes har formeret sig ved Knopskydning, er der her fremstaaet smukke, gamle Partier, der ved Alder og Patina er noget for sig selv. Saaledes her de gamle Frugttræer udfordren sydlige Længe, som danner en ualmindelig smuk Havedel for sig. Iøvrigt bestaar Plantningen, foruden de nævnte Frugttræer, af ret store, noget tilfældigt anbragte, men sammenhængende Bøgeplantninger og langs Vestgrænsen et Bælte af alt for tæt plantede Graner, der næsten helt lukkede af for det skønne Landskab mod Vest. Køkkenhaven med Gartnerbolig og Drivhusanlæg danner en pæn Afdeling for sig. Som Opmaalingsplanen viser, var hele Haven gennemvævet af "smukt

slyngede Gange", der krævede at blive set – og ogsaa blev det.

Opgaven med denne Have blev nu at skaffe Ro og Sammenhæng i Fladeforholdene og at bringe Haven i Kontakt til det smukke Landskab udenfor. Derfor har jeg lagt Vægten paa at fremskaffe stærkt Fremherskende Partier, der helt smelter sammen med Landskabet, nemlig et Hovedmotiv vinkelret paa Boligen og en sideværts Udsigtslinie mod Sydvest.

J. P. Andersen udformede i praksis den nye have ved udhugning og tilplantning. Han søgte at få ubrudte flader i haven ved helt at undgå forstyrrende elementer som gange, blomster og lignende.

Grosserer Prahll hed Frederik Joachim til fornavn og var født i 1857 i København. Foruden sin grosserervirksomhed drev

*Købmand og skibsreder Jens Villemoes
(1880-1956).*

Torv.

En senere ejer, Christian Larsen, ejede tilligeforlystelsesetablissementet Valencia på Vesterbrogade 32 i København. Her oparbejdede Christian Larsen et givtigt foretagende og havde desuden en vinforretning i Ny Kongensgade. Det fortælles om Christian Larsen, kaldet "Valencia-Larsen", at han skal være begyndt som krokarl på Tikøb kro – men at han efterhånden fik arbejdet sig op indenfor branchen – og altså fik så stor succes, at han var i stand til at købe Danstruplund i 1936.

I 1947 solgte Valencia-Larsen atter gården og ny ejer var Dagmar Owesen samt hendes mand konsul Ove Owesen. Han var svensk af fødsel.

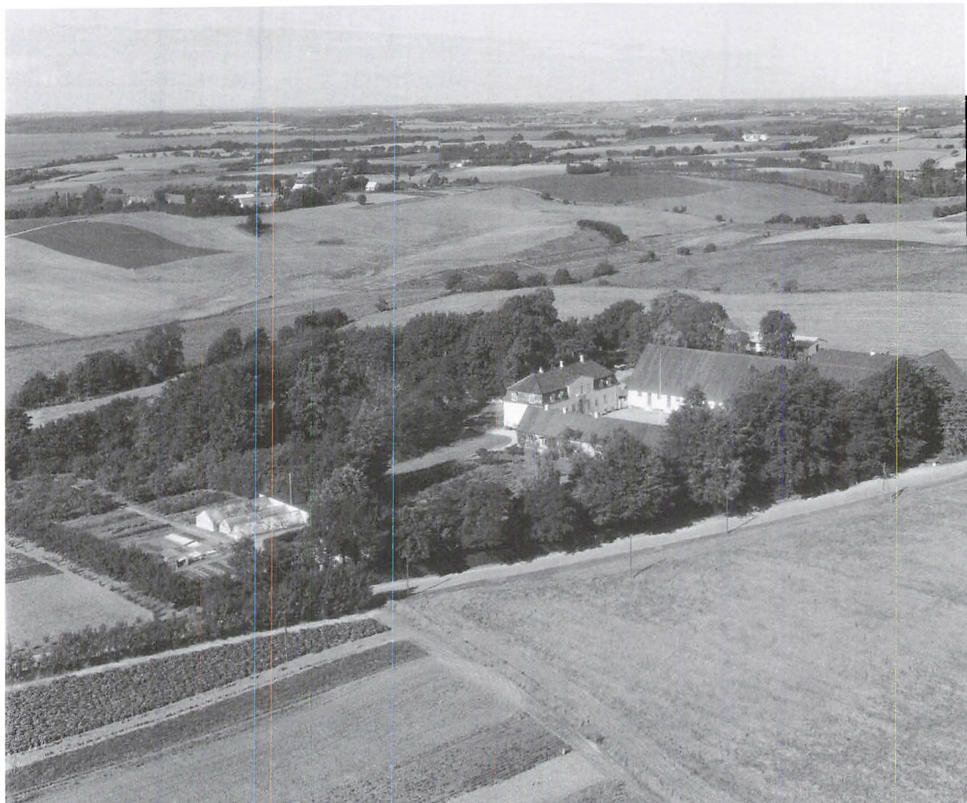
Familien Villemoes

Grosserer Jens Villemoes var af jysk afstamning – og det var da også her hans største forretninger blev drevet. Han var oprindelig handelsuddannet i Ringkøbing og Lemvig og efter fem år i udlandet grundlagde han sit eget firma i Esbjerg i 1907. Han blev skibsreder, drev en kulforretning samt et par teglværker. Desuden var han medlem af Esbjerg Byråd 1920-29 samt havde en lang række andre tillidsposter i det syd- og vestjyske område. Han var desuden norsk vicekonsul og blev medlem af Landstinget i 1928 for Venstre. I perioden 1945-47 var han handelsminister i regeringen Knud Kristensen. To år før sin død købte han Danstruplund.

Efter Jens Villemoes' død i 1956, arvede datteren Gudrun Salk f. Villemoes Danstruplund. Hun var gift med læge

*Læge Carl Urban Salk (f. Sørensen),
f.1914, var gift med Gudrun f. Villemoes.*

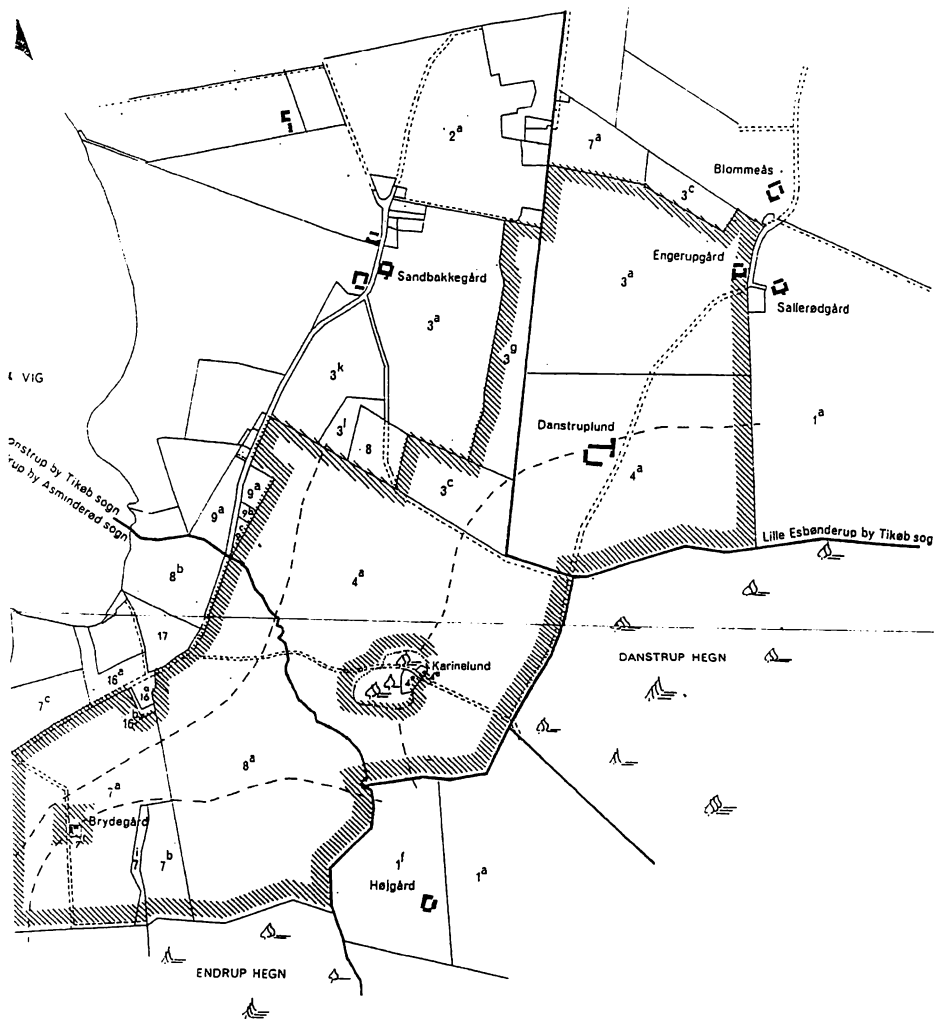
Danstruplund fotograferet fra luften i 1958.

Carl Urban Salk, der formelt overtog Danstruplund samme år. Salk var født i København og blev læge i 1942. Efter skiftende ansættelser ved fynske og sjællandske sygehuse, startede han praksis i Glumsø i 1944. Han blev skolelæge samme sted i 1948. Han blev gift med Gudrun Villemoes i 1939.

Husted-Andersen og familien Egeskov

Allerede i 1950'erne ophørte kvægdriften på Danstruplund, så da en stor gruppe af

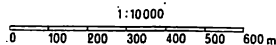
investorer stod som ejere af Danstruplund i perioden 1963-66, så blev gården udelukkende drevet som markbrug. Blandt disse investorer var ingen lokale personer – og som leder af gruppen stod den dengang kendte ejendomsinvestor landsretssagfører Børge Husted-Andersen. Han var født i Trustrup på Djursland og blev cand.jur. i 1929. I perioden 1934-48 var Børge Husted-Andersen landsretssagfører i Thorshavn. I perioden 1950-54 bosat i Nairobi og derefter praksis i København.

Fredning af ejendommen Danstruplund
matr. nr. 4^a m.fl. Lille Esbønderup by Tikeb sogn

- - - Vej og skovbyggelinie

J.nr. Helsingør B.i.3 73 433

 Fredningsgrænse

Kortbilag hørende til

OVERFREDNINGSMÆVNETS

kendelse i sag nr.: 2245/74

Det område, der blev fredet i 1973 og som omfatter Danstruplund og Engerupgaards jorder

Danstruplunds gårdsplads, fotograferet i 2004. Til højre den tidligere kostald, nu ombygget til kontorbygning.

I perioden 1954-68 generalkonsul for Østrig. Han var desuden formand eller bestyrelsesmedlem i en lang række selskaber.

Fra 1966 til 1983 var Danstruplund i familien Egeskovs eje. Murermester Holger Egeskov havde tidligere haft sin bopæl på J. G. Smiths Allé i Hvidovre og havde haft sin sommerbolig på ejendommen Bjørnstrup ved Kalundborg. I 1955 købte Ella og Holger Egeskov imidlertid ejendommen "Søvang" i Skotterup – og den blev i en årrække anvendt som ægteparrets faste bopæl. Først senere flyttede Ella Egeskov

til Danstruplund, hvor sønnen boede i forvejen og havde drevet gården som forpagter.

Fredninger

Allerede i 1940 var den første fredning af en del af Danstruplunds arealer blevet gennemført. Det drejede sig om det skovområde, der kaldes Karinelund. Det var her den for længst nedlagte gård "Kasserud" lå. Arealet blev i forbindelse med fredningen beskrevet således:

Et Par Hundrede Meter Vest for Byvejen fra Danstrup til Tikøb ser man

fra denne Vej en lille fritliggende skov, en Højskov af Bøg, hvoraf enkelte temmelig gamle Træer. Skoven tager sig smuk ud fra den noget højere liggende Vej, og to Huse, der ligger lige foran Skoven, skæmmer den ikke. En stærk Hugst vilde vise sig i dens Udseende paa en Maade, som vilde forringe det smukke Landskab.”

Danstruplunds daværende ejer, Chr. Larsen, indvilligede i at bevare skovens karakter og udseende ved bl.a. at sørge for nyplantning og at sørge for at skoven i fremtiden var under forstligt tilsyn.

I 1973 indledtes en ny fredningssag. Denne gang dog for alle Danstruplunds arealer foruden den mindre naboejendom, Engerupgaardarealer, der på det tidspunkt

også var ejet af Ellen Egeskov. Fredningen omfattede således i alt 167 ha og udvidede således det areal, der allerede i 1940 var blevet fredet. I fredningskendelsen taler man endda om etablering af en naturpark – vel sagtens p.g.a. arealets størrelse. Som begrundelse for fredningen anførtes, at arealet rummer nogle af de smukkeste landskabspartier i den fredningsværdige egn samt at den grænser op til den allerede eksisterende Esrup Sø-fredning samt til hhv. Endrup og Danstrup Hegn. Med fredningen kunne man med andre ord opnå en forbindelse mellem disse væsentlige landskabselementer. Fredningen betød i praksis, at området fortsat skulle drives landbrugsmæssigt

En af Danstruplunds tidligere arbejderboliger. (Foto: 2004)

og at der ikke må opføres bygninger, som ikke kræves p.g.a. ejendommens drift som landbrugsejendom. Der må heller ikke på arealet anbringes "skæmmende indretninger" – hvad det så end er?

Jorderne sælges fra

I 1983 gik Danstruplund ind i en ny æra. Med Grethe og Klaus Helmersens overtagelse af ejendommen blev den i de følgende år centrum for tøjhandel i Danmark. Fra 1948 solgte ægteparret Jørgen og Carli Gry som de første i Danmark denimtøj fra en kælderbutik på Strøget i København. Men i 1973 blev Klaus Helmersen ejer af virksomheden, og under hans ledelse profilerede forretningen sig med Jackpot-kollektionen til kvinder og Cottonfield-kollektionen til mænd.

I 1991 overdrog Klaus Helmersen ejendommen til sit eget firma "Carli Gry International A/S" og den gamle gård gennemgik i disse år en voldsom

forandring. De gamle avlsbygninger blev nedrevet eller omforandret til lagerlokaler for tøjkoncernen. I den forbindelse blev de tilliggende jorder solgt fra til ejeren af Esumgaard, Carl Bruun, der fortsat ejer og driver jorderne. Esumgaards interesse i at købe jorderne skal ses på baggrund af, at Carl Bruun skal have et stort areal for at få tilladelse til et større svinehold. En tilladelse han dog endnu efter mere end 10 års ansøgninger endnu ikke har fået. De nyindrettede bygninger på Danstruplund blev desuden anvendt til designafdeling, kontorer og som nævnt lager.

Klaus Helmersen fortsatte i de følgende år med at udvide sine forretninger og købte bl.a. midt i 90'erne godset "Store Frederikslund" på midtsjælland. I 2001 valgte Helmersen at flytte sine aktiviteter til hhv. Amager og Frederikslund, men allerede to år før var Danstruplund blevet solgt til investeringselskabet Nordania A/S. I 2001 fusioneredes "Carli Gry International" og

De sorte bygninger er opført som lagerhaller for den daværende ejer, Carli Gry A/S.

"InWear Group" i øvrigt til "IC Companys A/S", og Klaus Helmersen har siden trukket sig ud af selskabet.

Nutiden

Følgen blev imidlertid at Danstruplund fra 2001 og i de følgende år kom til at stå tom. Ejendommen blev sat til salg, men køberne lod vente på sig. Først i 2006 købte hornbækkeren Ole Astrup Madsen via sit selskab "Danstruplund ApS" ejendommen for 39 mio. kr. Hans idé med at købe ejendommen var dels at få opfyldt en gammel drøm om en stor bolig – og det fik han. Stuehuset rummer således 850 m². Dels var det Ole Astrup Madsens idé at omforandre bygningerne til boliger, men her er han stødt imod kommunens planer for området. Helsingør Byråd mener således ikke, at der er mulighed for at indrette op til 40 boliger i landzone, hvor der er langt til alle faciliteter. Så indtil videre står udlængerne på omkring 5.500 m² tomme og venter på nye tider og nye idéer.

KILDER:

- S. Stern: "Topographie over Frederiksborg Amt", 1831
 Sv. Dahl og P. Engelstoft: "Dansk Biografisk Haandleksikon", 1923
 "Havekunst" nr. 1/1926, udgivet af Dansk Anlægsgartner- og Havearkitektforening.
 Johs. Trolle: "Danske Gartnerivirksomheder" 1934.
 Krak: "Danmarks ældste Forretninger", 1940
 Victor Elberling: "Rigsdagens Medlemmer gennem 100 Aar", 1950
 Niels Stenfeldt: "Om Tikøb sogn i gamle dage", 1960.
 Annette Aagaard Nielsen: "John Good - en gentleman fra Helsingør", Folk og Minder, 1983
 Lars Bjørn Madsen: "En beskrivelse af Tikøb Sogn i året 1681", 1997
 Jørgen Kristian Nielsen: "Engerupgaard", 1998.
 Diverse udgaver af "Kraks Blaa Bog"
 Herudover er anvendt udtrykt materiale i Landsarkivet i København og Erhvervsarkivet i Aarhus: Forsikringsarkivalier, realregistre, tingbøger, folketællinger, kirkebøger, skattemister, vejvisere samt diverse arkivalier i Kjeld Damgaards arkiv og på Flynderupgaard. Interview med Mogens Marth Jørgensen, Tibberup, dec. 2009.

FÆSTERE AF LANDLYST:

-1679-81-	Jon Bentsen
-1771-	Niels Pedersen
-1787-1798	Peder Hansen
1798-1799	magister Hansen

EJERE AF LANDLYST:

1799-1800	magister Hansen
1800-1801	kaptajn Tuxen
1801-1821	købmand John Good
1821-1833	fru A. M. E. Ferall
1837-1854	Hans Christian Jørgensen
1854-1859	godsejer Joachim Daniel Herman Schmidt
1859-1892	Peter Johannes Harald Nielsen
1892-1898	Sophie Georgia Nielsen f. Kähler
1898-1904	Olaf E. Poulsen
1904-1906	C. J. V. Perch Nielsen
1906-1924	grosserer Emil Hjort
1924-1925	enkefru Therese Hjort
1925-1936	grosserer Joachim Prahll
1936-1947	godsejer Christian Larsen
1947-1954	konsulinde Dagmar Julie Owesen
1954-1956	grosserer J. Villemoes
1956-1956	fru Gudrun Salk f. Villemoes
1956-1963	læge C. Urban Salk
1963-1966	lrs. B. Husted Andersen m.fl.
1966-1972	murermester Holger Gerhard Egeskov og fru Ella Egeskov
1972-1976	fru Ella Egeskov
1976-1978	inspektør Hans Peter Egeskov
1978-1983	Ellen Egeskov
1983-1988	Grethe Helmersen og Klaus Helmersen
1988-1991	Klaus Helmersen
1991-1996	Carli Gry International A/S Senere ændret til Danstruplund Holding A/S
1996-1999	Frederikslund Holding A/S
1999-2006	Nordania A/S
2006-	Danstruplund ApS

Bedre Byggeskik

– Efterlysning af Bedre Byggeskik huse i Espergærde og Helsingør

*Af arkitekt MAA Per Godtfredsen og
arkitekt MAA Jan Arnt*

Historisk Forening for Espergærde er gået ind i et samarbejde med By & Land Helsingør om at undersøge omfanget af huse, der kan karakteriseres som "Bedre Byggeskik" huse i Helsingør kommune og her særlig i Helsingør og Espergærde området.

Museet for Bedre Byggeskik i Holbæk, åbnet i 2009. Oprindelig bolig og tegnestue for en af de centrale skikkelser i arkitekturbevægelsen Bedre Byggeskik arkitekt Marius Pedersen

Baggrund for samarbejdet

Arkitekturbevægelsen Bedre Byggeskik havde sin storhedstid i første halvdel af forrige århundrede, men mange af dets tanker ses stadig i nyopførte og ombyggede huse. Der er samtidig en voksende interesse for husene og tankerne bag, hvorfor de to ovennævnte foreninger længe har haft

et ønske om, at undersøge omfanget af de lokale Bedre Byggeskik huse og hvordan de fysisk ser ud med henblik på, at vi kunne formidle resultatet og sætte de lokale huse ind i et større perspektiv.

For at finde huse med en bestemt arkitektonisk retning, kan man søge i kommuneatlas, SAVE registret og andre steder. I kommuneatlasset er der kun få linjer om emnet. Vi er derfor gået i samarbejde med kommunen, der vil forsøge at trække nogle data ud fra SAVE registret ligesom vi vil foretage egentligt feltarbejde.

Museet for "Bedre Byggeskik" i Holbæk, åbnet i 2009. Oprindelig bolig og tegnestue for en af de centrale skikkelser i arkitekturbevægelsen, arkitekt Marius Pedersen.

Efterlysning

Hvis der er nogle der bor i Bedre Byggeskik huse eller ved, hvor der findes sådanne huse i Helsingør kommune, bedes de kontakte:

Arkitekt MAA Per Godtfredsen telefon 2990 3902 E-mail peg@arkinnet.dk

Arkitekt MAA Jan Arnt telefon 4913 2111 E-mail jan@janarnt.dk

Et Bedre Byggeskik hus er et hus, der er opført efter tegninger, som tegnehjælpen bag Bedre Byggeskik har udført. Vi er dog også interesseret i oplysninger om huse i lokalområdet, der har nogle typiske detaljer eller træk, der er inspireret af de "originale" huse.

Det er dog stadig et stort arbejde at finde huse, der er knyttet til Bedre Byggeskik i Helsingør kommune, hvorfor vi skal søge om hjælp hos foreningernes medlemmer og andre. Vi udsender derfor ovenstående efterlysning.

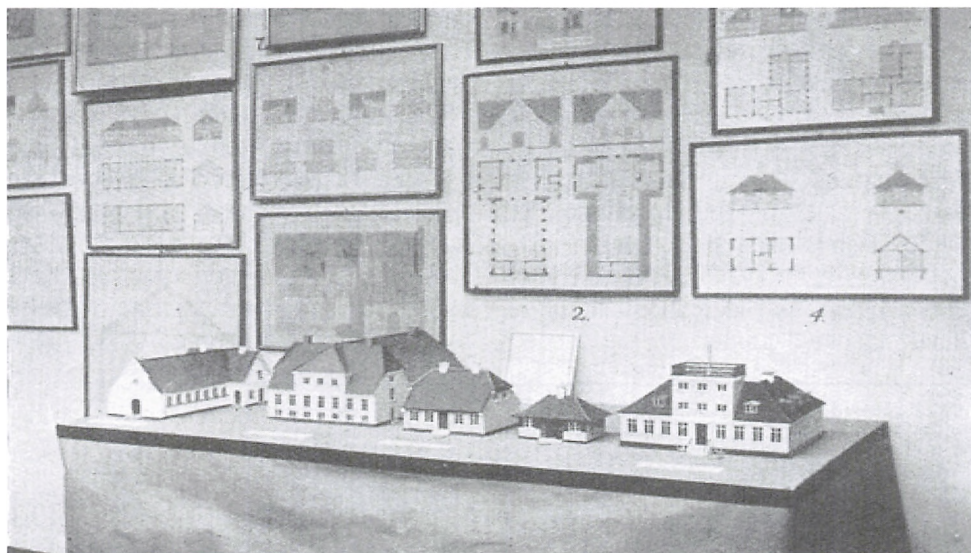
Hvordan ser et Bedre Byggeskik hus ud?

Et Bedre Byggeskik hus kan oftest karakteriseres ved at være en bygning, som har en tiltalende klassisk proportionering og ofte har en stor grad af symmetri. De større murstensvillaer kan nogle gange virke en smule kølige, hvorimod rækkehuse oftest virker indbydende. Detaljerne er præcise og sjældent unødvendige og materialerne er ofte teglmur og mere sjældent pudset mur. Teglfacaderne har stik, gesims og ofte en tiltalende detalje ved indgangsdøren. Taget er oftest stejlt og forsynet med en kvart- eller halvvalm øverst på gavlene

og i øvrigt tækket med røde tegl.

Arkitekterne bag Bedre Byggeskik ønskede at bygge enkelt, fornuftigt og i god kvalitet. Der skulle derfor også være en sammenhæng imellem en bygnings indretning, materialevalg og udseende. Det skulle være helstøbt og dansk eller "hjemligt", som bevægelsen oftest formulerede det.

Arkitekterne Marius Petersen, professor Ivar Bentsen og Harald Nilsen, sidstnævnte var også leder af tegnehjælpen oprettet 1907 er nogle af de mere kendte arkitekter indenfor Bedre Byggeskik bevægelsen. Hvis nogle bor i huse tegnet af en af disse arkitekter, er der en rimelig chance for at det er Bedre Byggeskik huse eller har referencer til disse. Arkitekt Poul Fiedler Holsøe har tegnet flere Bedre Byggeskik huse og har også tegnet huse i Helsingør kommune, hvorfor der måske gemmer sig nogle huse i vores område fra hans hånd.

Tegninger og modeller fra bygmesterkursus. Illustration fra Bedre Byggeskikks årshæfte 1927.

Baggrunden for bevægelsen Bedre Byggeskik (1915-1946)

I slutningen af den historicistiske periode (ca. 1850 til 1930) mente mange arkitekter, at tidens enfamiliehuse og villaer, var blevet udanske og uklare i deres formsprog. Årsagen var den historicistiske stil, hvor man lånte elementer fra forskellige tider og stilarter i arkitekturhistorien. En villa havde ofte elementer fra både barokken, rokoko og klassicisme på en gang. Denne lidt rodede arkitektur og de mange detaljer fordyrede endvidere husenes byggeomkostninger, så enfamiliehuset mere og mere var forbeholdt den velhavende klasse.

Derfor opstod der et stort behov blandt tidens arkitekter for at finde frem til det danske i byggetraditionen. Samtidig

var der brug for en ny begyndelse efter et århundredeskifte og efter en voldsom 1. verdenskrig, der vendte op og ned på meninger og begreber.

Bedre Byggeskik forsøgte at vække befolkningen, og formålet beskrives bl.a. i forordet i et af foreningens årsskrifter:

"... At skabe en almindelig interesse for vor bygningskultur. De nye huse skal være enkle, hjemlige, smukke, som de gamle. De skal passe til den plads, de skal have, være praktiske og tidssvarende. Til dette maal kræves, at haandværkere, arkitekter og bygherrer arbejder sammen, saa de nye hustyper i det ydre og det indre kan blive på en gang hensigtsmæssige og smukke uden at blive dyrere."

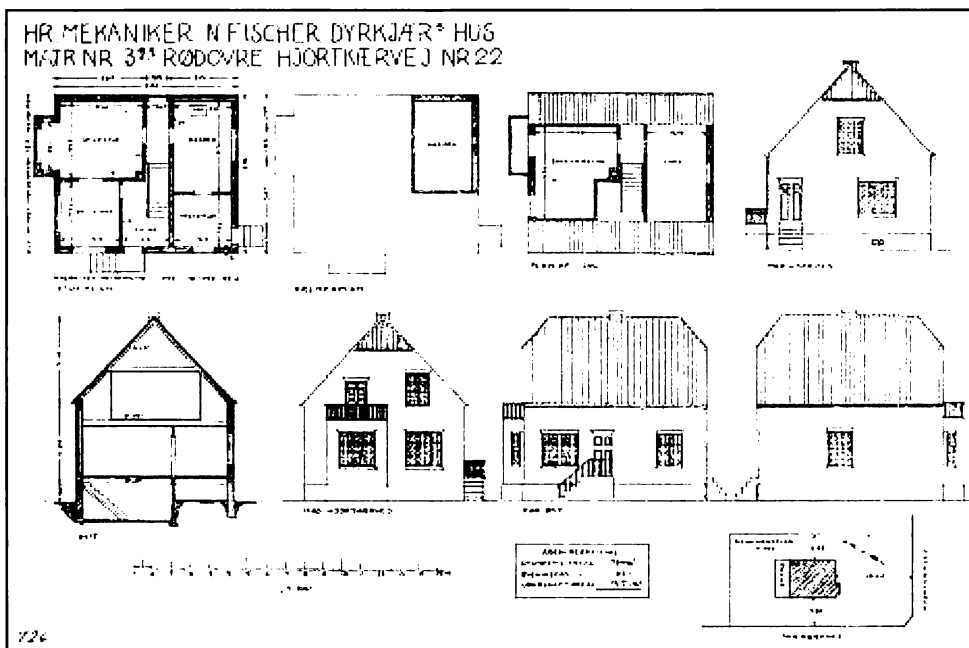
Foreningen virkede gennem teg-

nehjælp. Man udarbejdede f.eks. type-tegninger for huse og bygningsdetaljer, lavede sommerkurser for håndværkere, arrangerede udstillinger og foredrag og udgav bøger og årshæfter i årene 1916-1931. Årshæfterne var en af årsagerne til, at folk meldte sig ind i foreningen. Et medlemskab kostede 3 kr. om året

I Årshæftet fra 1926 vises et eksempel på den hjælp, som Tegnehjælpen kunne tilbyde sine medlemmer:

dag ses blandt andet ved, at der netop her i 2009 er kommet et museum og videntcenter for Bedre Byggeskik.

Museet er indrettet i ejendommen Bakkekammen 45, Holbæk, som var bolig og arbejdsplads for en af de centrale skikkelser i arkitekturbevægelsen Bedre Byggeskik arkitekt Marius Pedersen, som boede her 1929-65. Bygningen udtrykker essensen af Bedre Byggeskik og vil danne en unik ramme

Nyt museum for Bedre Byggeskik

Landsforeningen Bedre Byggeskik lukkede i 1946, men tankerne bag arkitekturbevægelsen har givet inspiration til mange traditionelle huse i perioden helt frem til i dag. At Bedre Byggeskik også har noget at sige befolkningen i

for dokumentation og formidling af dansk arkitektur i første halvdel af 1900-tallet med bud også til nutidens byggerhverv. Museum og videntcenter henvender sig til et alment museumspublikum og særlige faggrupper af bl.a. studerende, undervisere, håndværkere og andre.

Kan være svært at skelne stilarterne

Det kan ofte være svært at vurdere om huset er Bedre Byggeskik eller bare ligner. Vi viser 3 eksempler hvor ejerne var i tvivl og hvad fagfolkene svarede.

Proportionerne på tårnet er en lille smule 'grove' og tyder ikke på, at en af BB-foreningens arkitekter har tilrettet eller lavet projektet. Men det er på ingen måde en diskvalifikation af huset - det er fint.

Ejerne af nedenstående hus har spurgt om huset var en Bedre Byggeskik ejendom.

Svaret fra "Bygningskultur Danmark" var:

Huset skønnes umiddelbart i tråd med den senere så udbredte Bedre Byggeskik, men her er tale om et lidt stateligere hus, ofte var Bedre Byggeskik mere

Ejerne af ovenstående hus har spurgt om huset var en Bedre Byggeskik ejendom.

Svaret fra "Bygningskultur Danmark" var:

Der er tale om en murer mestervilla med tydelig Bedre Byggeskik inspiration. Der er en række detaljer, der peger på murermesteren: Døren i gavlen flugter ikke med vinduet ovenover.

beskedne i udtrykket. Gesims og visse af stikkene over vinduerne er af særlig karat og markerer sig en kende over Bedre Byggeskik, men antagelig er der tale om udmærket byggeskik, på hvis traditioner Bedre Byggeskik også bygger.

Ejerne af ovenstående hus har spurgt om huset var en Bedre Byggeskik ejendom. Svaret fra Bygningskultur Danmark var: Ja, jeres hus kan sagtens være et Bedre Byggeskik. Kun hvis man har tegninger

med påtegninger fra Landsforeningen Bedre Byggeskik eller finder huset aftegnet i en af deres mange publikationer, kan man vide sig helt sikker. Huset er meget velproportioneret, og der er arbejdet med detaljerne, så der er for mig ingen tvivl om, at det er et Bedre Byggeskik hus. Hvis man skulle nævne et par minusser, så er det, at taget har fået falstagsten, velux-vinduerne, og at den ene skorsten er hoppet ud af takten. Det er dog kun småting i forhold til helhedsindtrykket.

Om Dommergaarden i Snekkersten

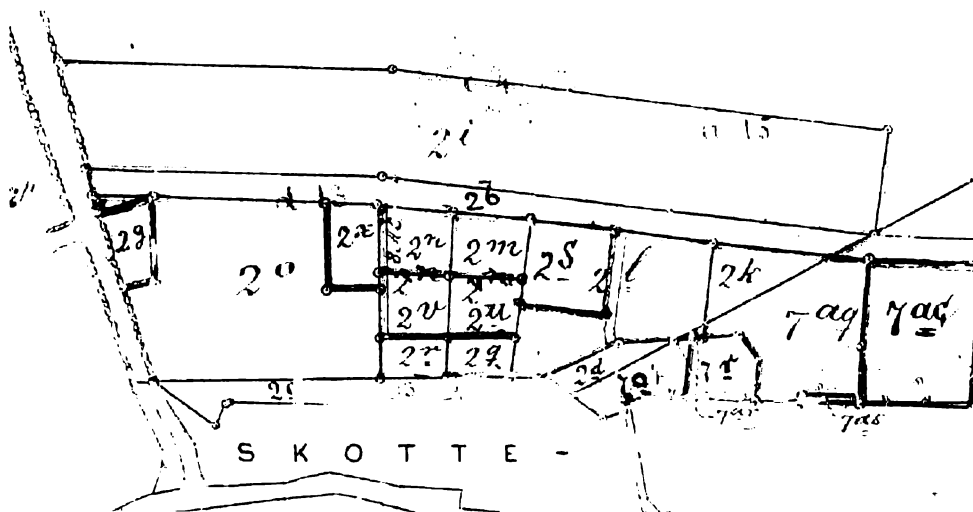
af Kjeld Damgaard

Hele arealet mellem Strandvejen og Nordbanen hørte i slutningen af 1800-tallet endnu til Borupgaard. Det blev drevet landbrugsmæssigt, men i 1890'erne begyndte den daværende ejer, proprietær Segelcke, at sælge byggegrunde langs en ny vej, der var blevet anlagt parallelt med Strandvejen.

Vejen havde endnu ikke noget officielt navn, men i folkemunde blev den kaldt

"Den sorte Vej" - på grund af vejens elendige beskaffenhed af sort mudder. Efterhånden som byggeriet langs vejen tiltog, voksede interessen for at give vejen et mere officielt navn. Det blev Parallelvej, fordi den løb parallelt ved Strandvejen, selvom navnet Dalsborgvej også var inde i billedet som det officielle navn.

I 1898 købte tømmerhandler Karl Nergaard Frederiksen en stor grund ved "Den sorte Vej". Grunden var langt større end den nuværende grund til ejendom-

Det var matriklerne 7 aq, 2 k samt hele 2 i, som tømmerhandler Frederiksen købte i 1898. Rørtangvejen ses til venstre. Matrikelkortet viser situationen i 1902.

men "Dommergaarden". Ikke mindst på vestsiden af Parallelvej ejede Frederiksen et stort areal, som dog hurtigt blev minimeret ved udstykning.

Villa Karere

Den store villa, der blev opført i årene efter 1898 blev imidlertid kun anvendt som sommerbolig for familien Frederiksen, men et navn skulle huset jo have, som det dengang var skikken - og praktisk var det også, for det var jo en del af adressen.

Navnet blev "Karere", hvilket er maori-sprog fra New Zealand og betyder "Den af Gud udsendte". Baggrunden for dette valg skyldes tømmerhandler Frederiksens hustru. Hun hed Karen Birgitte og var dat-

ter af den tidligere biskop og konsejlspræsident Ditlev Gothard Monrad (1811-87).

Monrad havde en svær depressiv ungdom, men fik i 1836 eksamen som cand. theol. Efter studier i Paris kom han ved tilfælde ind i politik og blev minister i 1848. Han regnes for den egentlige bagmand for junigrundloven i 1849 og valgtes samme år til folketinget. Som reformator ydede han en stor indsats for skolevæsenet i 1850'erne, men stredes evindeligt med C.C. Hall om hvorledes regeringen ivotrigt skulle føres. Først ved Frederik VII's død i 1863 overtog Monrad ledelsen af ministeriet.

Krigen i 1864 blev imidlertid en personlig katastrofe for ham. Hans afskedi-

På dette foto fra omkring 1910 kan man endnu fornemme den sparsomme bebyggelse, der var langs Parallelvej for 100 år siden. Forrest ses familien Frederiksen samlet på græsset i haven til Villa Karere. Længst til venstre ses ejendommen "Brejdblik", midt i billedet "Brinkly" og til højre "Fagerli". Sidstnævnte hus var opført i 1904-05 som gartnerbolig til Karere og her boede i mange år familien Hansen-Kragenæs, som fru Frederiksen havde ansat.

*Tømmer-
handler
Karl
Frederiksen
(1851-
1905)*

gelse af general de Meza viste sig at være ubesindig og da han holdt på en fortsat krigsførelse ved London-konferencen lod kongen ham afskedige.

Som en konsekvens heraf udvandrede han - næsten flygtede - med familie og bekendte til New Zealand, hvor han slog sig ned i urskoven og lod opdyrke et skovområde til en landbrugsbedrift. I 1869 vendte han dog tilbage og genoptog i en kort periode sit politiske virke og fik yderligere sit gamle job som biskop tilbage.

Han var gift 1. gang med Emilie Lütt-hans (1814-71), der imidlertid døde allerede to år efter hjemkomsten fra New Zealand. Sammen havde parret fire børn, heraf datteren Karen.

Hele denne forklaring for at fortælle hvorledes ejendommen i Snekkersten fik navnet "Karere" som jo var navnet på det område som familien havde boet på på den modsatte side af jorden. Karen Monrad var således med på farmen i New Zealand, hvor hun boede i den periode hvor hun var mellem 9 og 13 år.

Karen Frederiksen

Efter at hun blev gift med tømmerhandler Karl Neergaard Frederiksen fik parret tre børn: Aase (1893-1922), Karl (1895-1901) og Emmy Louise (1897-1991). Ved Karl Frederiksens død i 1905 beholdt Emmy Louise "Karere" - men fortsat kun som sommerbolig. Familien boede fortsat i København, i de første mange år på Østerbrogade - senere på Nøjsomhedsvej.

Om Karen Frederiksen fortælles det i øvrigt, at hun levede et ret beskedent liv. Hun havde arvet en række udlejningskaréer, men tog kun en meget lille husleje af lejerne. Hun ønskede således ikke at tjene penge på udlejningen, og havde i det hele taget - for den tid - et anderledes forhold til de dårligere stillede sociale grupper. Således berettes det, at husets tjenestefolk ofte betragtedes som en slags "døtre eller sønner" af huset. De spiste med ved bordet og når herskabet havde gæster, så måtte gæsterne klare sig selv, f.eks. selv pille kartoflerne ved bordet. Stue- og kokkepigen havde nemlig fri!

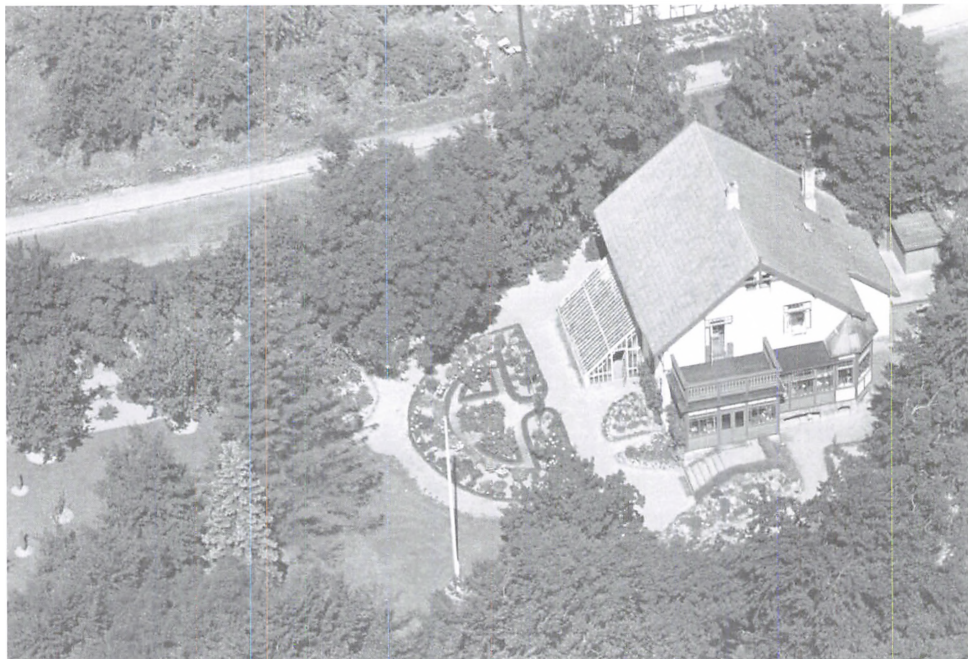
*Karen
Frederiksen
f. Monrad
(1857-1927)*

Foreningen Frem's første sæson

Det var fisker Jens Thomassen, som i samarbejde med bl.a. G. A. Hagemann fra Borupgaard, omkring 1910 fik udvirket at ungdomsforeningen Frem blev startet i Snekkersten. Det bekymrede dem, at de unge kun havde kroerne at søge til i deres fritid. Imidlertid viste det sig vanskeligt at finde et samlingssted for foreningens møder. Den nye bestyrelse vedtog derfor at holde foredrag og oplæsninger på bestemte dage og den 7. oktober 1910 indledtes møderne med to foredrag om - livsforsikringer! Det havde - ikke overraskende - ikke de unge menneskers store

EJERE AF EJENDOMMEN:

1898-1910 Karl Neergaard Frederiksen
 1910-1927 Karen Birgitte Frederiksen f. Monrad (enke)
 1927-1932 fru Emmy Louise Manniche f. Frederiksen (datter)
 1932-1949 dommer P. E. Holsøe
 1949-1951 Eli Margrethe, Laura Johanne og Knud Frede Hansen
 1951-1960 Eli Margrethe og Laura Johanne Hansen
 1960-1971 restauratør fru Astrid Nissen Biehl
 1971-1985 Philbertz Gregersen A/S
 1985-1996 Ann Dorte og Vagn Lindhardt
 1996-2006 Inger og Svend Riber
 2006- Birgitte og Jakob Vinding

"Dommergaarden" fotograferet fra luften i 1949.

Forstander Peter Manniche (1889-1981) blev lærer i 1912, men fortsatte studierne og blev cand.mag. i 1918 og etablerede i 1921 Den Internationale Højskole i Helsingør, hvor han selv var forstander frem til 1954. Han havde i tidens løb utallige internationale tillidshverv og blev bl.a. æresdoktor ved et amerikansk college. Han arbejdede også for oprettelsen af U-landshøjskolen i Holte. Den eksisterede i perioden 1964-73. Han holdt desuden utallige forelæsninger over hele verden om især højskoleideerne og andelstanken. Derudover skrev han flere bøger, hvoraf flere er oversat til flere sprog.

interesse og flere af de unge begyndte at spille kort under møderne. Hele episoden gav anledning til voldsomme diskussioner i foreningens ledelse og flere bestyrelses-

medlemmer trådte tilbage, da de ikke kunne skaffe flertal for at forbyde kortspil i foreningen. Foreningen Frem fik dog kun en enkelt sæson i "Karere". Hagemann forærede nemlig foreningen et nyt hus på Stationsvej, som medlemmerne kunne tage i brug i december 1911.

Emmy Louise og Peter Manniche

Ved Karen Frederiksens død i 1927 arvede det eneste barn, Emmy Louise, "Karere" samt de omtalte udlejningsejendomme. Hun solgte dem imidlertid ved første lejlighed - og købte for pengene ejendommen "Nøjsomhed" på hjørnet af Kongevejen og Rønnebær Allé i Helsingør. Denne ejendom skulle efter planen anvendes til en international efterskole under ledelse af hendes mand. Det blev dog aldrig rigtig ført ud i livet.

Baggrunden var, at Emmy Louise var blevet gift med en ung fattig student, som Karen Frederiksen en gang om ugen havde givet et måltid mad på Østerbrogade i København. Den unge mands navn var Peter Manniche - og han fattede hurtig interesse for husets ældste datter, Aase. Da hun imidlertid døde ung, kastede Peter sin kærlighed på Emmy Louise, og det endte da også med at de to blev gift. Peter Manniche tog i 1921 initiativ til Den Internationale Højskole i Helsingør, hvor han var forstander frem til 1954. Emmy Louise og Peter Manniche boede - så vidt vides - ikke på Parallelvej i Snekkersten, i den periode frem til 1932 hvor Emmy Louise ejede ejendommen. Senere (fra 1957-81) boede parret på Toftvej 10 (senere nr 16) i Espergærde.

Dommer Peter Emil Holsøe (1864-1949) var født i København og blev student i 1881. Han blev senere assistent og fuldmægtig i Overformynderiet. I 1907 blev han byfoged i Randers og fra 1913 borgmester i Frederikshavn. Fra 1919 til sin pensionering i 1932 dommer i Frederikssund. Derpå bosat i Snekkersten. Han var gift med Augusta f. Ingerslev, der døde i 1930.

Villaen får nyt navn

Ny ejer af "Karere" blev dommer Peter Emil Holsøe (1864-1949). Holsøe var søn af arkitekt Holsøe, som opførte flere markante bygninger i Helsingør, bl.a. Helsingør rådhus, Marienlyst Badehotel samt i samarbejde med H. Wenck, den nuværende station. Sønnen P. E. Holsøe havde derimod en karriere som bl.a. byfoged

i Randers og i Frederikshavn. I perioden 1913-19 var han tillige borgmester i Frederikshavn – det var dengang borgmestrene var kongevalgte. I perioden 1919 til 1932 var han dommer i Frederikssund.

Det er efter ham at ejendommen i 1932 fik navnet "Dommergaarden" - under hvilket navn ejendommen endnu er kendt.

Dommergaarden bliver pensionat

I 1949 døde Holsøe og ejendommen blev overtaget af tre søskende. Det er ikke klart hvorvidt Eli, Johanne og Knud Hansen var slægtninge til Holsøe, men det står klart, at ejendommen herefter blev omdannet til hotel-pension. Det var især de to søskende Eli og Johanne, der var aktive med pensionsdriften. I 1956 ansøgte søstrene Skaaning Hansen om tilladelse til at indrette tagetagen til værelser, men fik afslag. I stedet byggedes et anneks mod syd med syv værelser.

Den følgende ejer, restauratør Astrid Nissen Biehl, drev også pensionat i "Dommergaarden" frem til sit salg i 1971. Astrid Biehl boede dog ikke i ejendommen, det gjorde derimod restauratør Knud N. Biehl.

Med firmaet "Philbertz Gregersen A/S" overtagelse af ejendommen i 1971 ophørte pensionsdriften. Ejeren af firmaet Ole Philbertz Gregersen rykkede selv ind med sin familie, men derudover udlejede han også til en række lejere i de følgende år.

Dommergaarden

L. og M. Skaaning Hansen
Sommerpension

Parallelvej 11

Tlf. Snek. 29

Foto af Dommergaarden - set fra havesiden - i starten af 1960'erne. Billedet er taget inden den daværende ejer, Astrid Biehl, i 1965 forbandt annekset til venstre via en mellembbygning med selve hovedbygningen.

"Philbertz Gregersen A/S" havde dengang kontor i Hyskenstræde 10 i København og herfra drev man agenturhandel med maskiner, teknisk udstyr, skibe samt flyvemaskiner. Firmaet og Ole Philbertz Gregersen er efter salget af Dommergaarden i 1985 flyttet til Højbjerg ved Aarhus hvor virksomheden stadig eksisterer.

De senere ejere har anvendt den store ejendom til privatbolig - i lighed med de nuværende beboere, Birgitte og Jakob Vinding.

KILDER:

Oplysninger fra Jørgen Manniche, Helsingør, 2006.

Materiale i Kjeld Damgaards Arkiv.

Blaa Bog, diverse årgange.

Tinglysningsarkivalier ved Helsingør Civildommerembede.

Dansk Biografisk Leksikon.

Kort- og Matrikelstyrelsens arkiv.

M. de la Garde: Biskop D. G. Monrad i "Fortids Veje" nr 3, marts 1949.

Materiale i Bygningsinspektorets arkiv.

Ejendommen set fra vejen - i juni 2006.

Møder og arrangementer

TIRSDAG DEN 19. JANUAR 2010:

Herregården Krogerup og fisker- lejet Humlebæk

Formanden for Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Forening **Bent Skov Larsen** har denne aften lovet at komme og fortælle noget om slægterne Rostgaard og Brun på Krogerup.

Fiskerlejet, havnejorden, byggeri af havn og kirke, samt Louisianas tilknytning til Krogerup vil ligeledes blive berørt.

TID OG STED: tirsdag den 19. januar 2010, kl. 19.15 på Espergærde Bibliotek.

TIRSDAG DEN 23. FEBRUAR 2010

Fra Espergærde til Damaskus

Siden 1980'erne har fhv. sognepræst ved Mørdrup Kirke, **Per Lyk-Jensen**, arrangeret flere rejser for sognets beboere og andre til Mellemøsten. I 1977 fik han under et studieophold til Damaskus og Amman mulighed for at beskæftige sig med emnet: Da det kristne Mellemøsten kom på muslimske hænder.

Hvad skete der – og hvad er der tilbage fra dengang kaliffen i Damaskus herskede over et rige, der strakte sig fra Indus-floden i øst til Spanien i vest?

TID OG STED: tirsdag den 23. februar 2010 kl. 19.15 på Espergærde Bibliotek.

TIRSDAG DEN 23. MARTS 2010:

Tikøb landsby - og lidt om omegnen

Landsbyen Tikøb var centrum for det store Tikøb Sogn igennem mange århundreder - og landsbyen var tillige centrum for Tikøb Kommune i over 100 år. Byens og omegnens historie vil blive fortalt af lokalhistoriker **Kjeld Damgaard**, der vil vise en række gamle billeder, kort m.v. som illustration til historierne.

TID OG STED: tirsdag den 23. marts 2010 Kl. 19.15 på Espergærde Bibliotek.

Den første brugsforening i Tikøb.

TIRSDAG DEN 27. APRIL 2010:

Generalforsamling

I henhold til foreningens vedtægter afholdes der ordinær generalforsamling.

Helsingør i Sommersol

Efter pausen vil filmen "Helsingør i Sommersol" fra 1958 blive vist. Filmen varer ca 60 minutter og viser mange klip fra Helsingør, bl.a. fra Værftet, gummifabrikken, Kronborg samt klip fra byens gader, af nye bolig-byggerier og af enkelte klip fra omegnen, bl.a. fra Espergærde. Filmen vises efter særlig aftale med Helsingør Bymuseum.

TID OG STED: tirsdag den 27. april 2010 kl. 19.15 på Espergærde Bibliotek.

**TORSDAG DEN 13. MAJ -
SØNDAG DEN 16. MAJ 2010**

Udflugt til Rügen

Under ledelse af foreningens rejseeksperter, **Erling Hestbæk**, arrangeres en 4-dages udflugt til Rügen. Særlig indbydelse med program og priser bliver udsendt til samtlige medlemmer senere.

SØNDAG DEN 23. MAJ 2010:

Byvandring langs Mørdrupvej med sideveje

Forårets byvandring starter på P-pladsen ved Teknisk Forvaltning (Mørdrupvej 19) og herefter går turen op ad Mørdrupvej til vi når Fredensvej. Turen fortsætter ad Fredensvej til Stationen, videre ad stier og sideveje til vi atter når retur til P-pladsen hvor vi startede. Turen vil vare ca 2 timer og bliver guidet af lokalhistoriker **Kjeld Damgaard**.

Turen er gratis for medlemmer af foreningen, medens ikke-medlemmer må betale 20 kr.

TID OG STED: Søndag den 23. maj 2010 kl. 14.00 ved Teknisk Forvaltnings P-plads

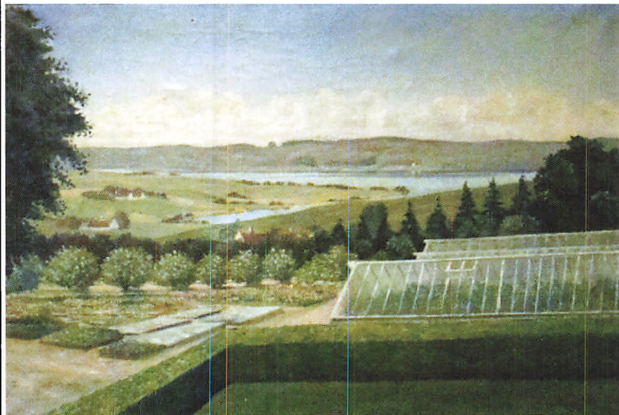
LØRDAG DEN 5. JUNI 2010:

Grundlovsfest

Nærmere program fremgår af dagspressen men traditionen tro fortsætter samarbejdet mellem flere foreninger omkring afholdelse af upolitiske grundlovs møder. Det forventes også, at Nellemann-fonden vil foretage den årlige uddeling af fonds-midler.

TID OG STED: lørdag den 5. juni 2010 på Flynderupgaard.

Gartnerboligen på Danstruplund

I 1917 opførtes en fin lille bolig for Danstruplunds gartner. Den store proprietærgård havde naturligvis en fast ansat gartner - i perioder endda to. I forbindelse med det nye hus opførtes også tre drivhuse samt et antal mistbænke. Havebruget forsynede gårdens beboere foruden der var salg fra bl.a. Københavns Grønttorv. Ovenstående billede er malet i 1940 af en i øvrigt ukendt maler, der har signeret billedet "Johs.J." Billedet viser udsigten fra gartnerboligen mod Esrum Sø. Billedet t.h. viser gartnerboligen, således som den så ud i 2004. Huset er nu udstykket og udgør en selvstændig ejendom.

ISSN: 1901-0370

Historisk Forening for
Espergærde og Omegn
Årligt kontingent:
kr 125,- pr. medlem
kr 210,- for ægtepar/samboend
som indbetales på konto.nr.
1551-0006043151, Danske Bar

Bestyrelse:

Formand: Preben Poulsen,
Dyremosevej 6, Tibberup, 3060
Espergærde, tlf. 49132354,
prebenpoulsen@mail.dk

Næst.fmd.: Nina Etting, GI
Strandvej 406, Tibberup, 3060
Espergærde, tlf 49132900.

Kasserer: Lars Vange, Søn-
dermarken 3, Mørdrup, 3060
Espergærde, tlf 49131740,
lars.vange@webspeed.dk

Sekretær: Mads P. Vej-Hansen,
Fredensvej 71, Mørdrup, 3060
Espergærde, Tlf. 49132467,
mads@vej-hansen.dk

Best.medl.: Ruth Sølvhøj, Mør-
drupvej 77 A, Mørdrup, 3060
Espergærde, Tlf. 49132115,
r.solvhøj@stofanet.dk

Suppl.: Kirsten Aagaard,
Vildrosevej 5, Mørdrup, 3060
Espergærde, tlf. 49131241,
paag@post.tele.dk

Suppl.: Bjørn Andersen, Lucer-
nemarken 10, Mørdrup, 3060
Espergærde, Tlf. 49131125

EGBÆKKEN

Udgives to gange årligt
som medlemsblad for
Historisk Forening.

Redaktion:

Ansvarsh.: Kjeld Damgaard,
Helgavej 8, Mørdrup, 3060
Espergærde, tlf 49135297,
damgaard@tikobkommune.dk

Preben Poulsen,
prebenpoulsen@mail.dk

www.enebaekken.dk

Web-red.: Mads P. Vej-Hansen,
mads@vej-hansen.dk